

1103
ANDREJA LUPIŠA

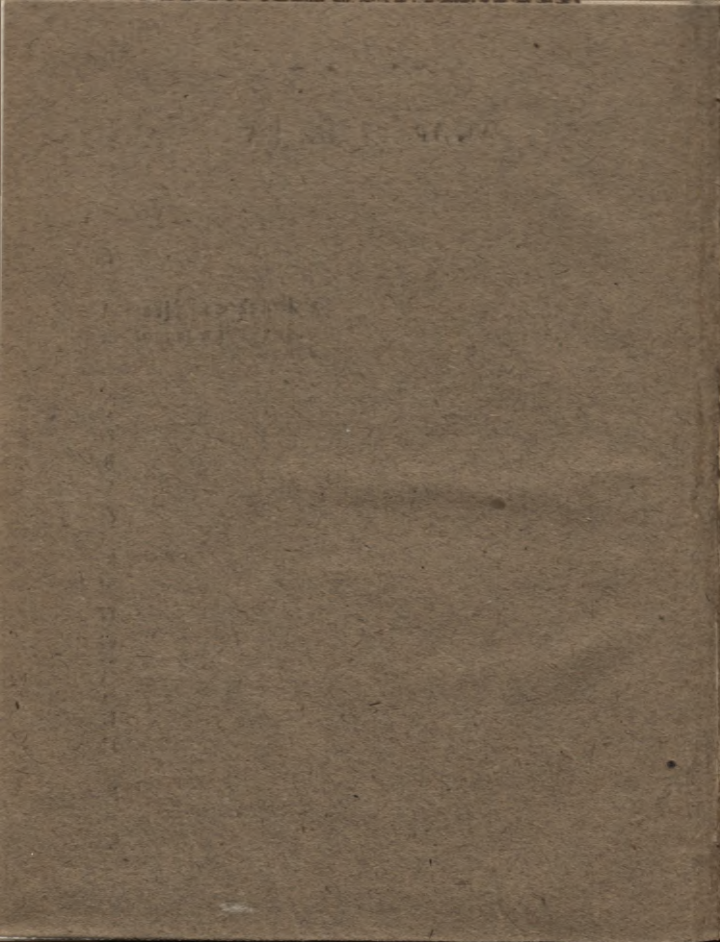
Poruka raksti jaunatnei

Kritisks apcerejums

18540
7/21
Rīgā, 1922.

Izdeveju Sabiedrība D. Zeltiņš un A. Golts.

XI. B. 3

3

810.09

ANDREJA LUPŠA

Poruka raksti jaunatnei

Kritisks apcerejums

Rigā, 1922.

Izdeveju Sabiedrība D. Zeltiņš un A. Golts.

810.09

L. V. P.
a № _____ In. 8720. ✓
60.

28

56

Drukātava „Dzintars“, Rīgā, Elizabetes ielā № 22.

I. Eevads.

Teeši jaunatnei, bērneem, Poruks rakstijis gan isti daudz dzejoļu, bet, cik zinams, neveena no saveem stāsteem. Viņa daudzos bērnu dzīves un rakstura tēlojumus lasot, nepārprotami redzams, ka ari pee teem strādādams, viņš turejis prātā peeaugušo lasitaju. Tapēc starp šeem raksteem nav neveena, kuru gluži bez eeroberžojumeem un eebildumeem varetu nepeeaugušai jaunatnei dot rokās. Vecaku vaj skolotaju norādījumi še visai noderigi, pat nepececešami — bet ne ik reiz tee nāk istā laikā un veidā. Poruka rakstu izlase jaunatnei patlaban nāk klajā vairakos izdevumos. Poruks ir veens no latveešu jaunatnes visvairak lasiteem rakstneekem. Tapēc šis apcerejums domats mazak kā vispusigi izsmelošs Poruka jaunatnes rakstu iztirzajums un novērtējums, bet drizak kā eerosinajums audzinata-tajeem un literaturas skolotajeem, uz ko galvenā kārtā greežama vēriba šo rakstu izskaidrojumos. Cerams, ari jaunatne pate, Poruka rakstus lasidama, atradis šajā apcerejumā veenu otru norādījumu uz lasamā vērtību un trūkumeem, kas visumā var tikai sekmet rakstneecibas darba dziļaku izpratu un viņa mākslas vērtības vispusigaku uzņemšanu.

Ši apcerejuma autors nepeeder pee Poruķa akleem deevinatajeem, kuri nezin nekāda mēra nelaiķa rakstneeka cildinajumos un izslavā; nepeeder viņš ari pee tikpat akleem noleedzejeem, kas Poruka rakstos neatrod it nekādas idejiskas un mākslineeciskas vērtības. Viņam leekas, ka viņš bez pārspīlejumeem uz veenu un otru pusi var spreest par mirušā rakstneeka dzīvajeeem darbeeem. Apgaismojot šo rakstu nepilnības un trūkumus un izsverot viņu pozitīvās īpašības, viņš centisees sneegt veselu, motivetu spreedumu par katra darba vispārejo nozīmi, beigās aprādidams Poruka īpatnejo veetu latveešu jaunatnes rakstneeku starpā.

Eevadam vēl japeemin sekošais. Ja sākumā aizrādits, ka Porukam nav specieli jaunatnei rakstītu stāstu, tad tas nebūt nav sacīts viņam par sliktu. Gluži otrādi! Tā sauktee specielee jaunatnes rakstneeki pa leelum leelakai daļai mūslaiku jaunatnei tee vismazak eeteiceeme. Pilnigi novecojees ir eeskats, ka jaunatnei neder nekas no ta, kas literaturā visvairak interesē peeaugušos, ka jaunatne jabaro tikai ar sevišķi viņai veen sagatavotu garīgu barību. Aiz šī aplamā eeskata tad ari radusees tee jūsmigee stāsti un tās nebeidzamās atšķaidītās pasaciņas, kur mākslas tēlojums tikai līdzeklis uzsvērt kaut kādu tikumiski audzinošu pamācību vaj morales paragrafu. Nederīgs jaunatnei ir ikkatrs saceerejums, kas ari peeaugušos nespēj saistit un eeintereeset. Pateesībā jaunatne, it sevišķi darba ļaužu jaunatne, dzīvo to pašu dzīvi un strādā to pašu darbu, ko peeauguše. Viņai ir tās pašas teeksmes, dzīves interesees un garīgās īpašības, kas viņas peeaugušai ap-

kārtnei. Tad saprotams, ka arī rakstniecības darbos viņu saistīs tee paši dzīves un tipu tēlojumi. Saprotams, jaunatne ar savu prāta un jūtu attīstību nestāv uz tās pašas pakāpes kā pēeaugušee, tapēc viņa sapratīs un uzņems tikai to no ikkatra rakstneeka darbeem, kas saskan ar viņas fiziskās un garīgās attīstības pakāpi. Tapēc pareizi ir, ja ikveena rakstneeka darbos meklējam zinamu izlasi jaunatnei. Bez šaubam, ir rakstneeki, no kuru darbeem jaunatnei itin neka nevaram „izlasīt“ (peem., Viktors Eglīts, Virza), un atkal tādi, kuru rakstus bez jebkādas izlases varam dot jaunatnei rokās (peem., Jaunsudrabiņš, Rainis). Pirmee ir vaj nu mākslineeciski negatavi, nenosvaroti, neskaidri saturā un izteiksmē, vaj arī viņi raksta un dzejo par to, ar ko nepeeaugušai jaunatnei vēl pāragri eepazītees un ko viņa pēc savas attīstības stāvokļa vēl nespēj uzņemt un peenācīgi novērtet. Poruks katrā ziņā drīzak skaitams pee otrās grupas rakstneekeem. Tomēr starp viņa raksteem daudzi ir pavirši, nenoskaņoti, mākslineeciski mazvērtīgi, un tapēc veen jau jaunatnei neeteicami. Daudzos ~~viņš~~ apstrādā jautajumus, preekš kureem jaunatne vēl fiziski nepeeteekoši nobreeduse, vaj garīgi par maz attīstīta. Jaunatnei kaitīga Poruka rakstos nav neka, tikai šis un tas mazvērtīgs un šis un tas nepeeejams. Vispirms viņai jaeepazīstas ar zinamu izlasi, pēc kam ta droši var ķerteetes arī pee pārejā.

No augšējā būs saprotams, ka arī jaunatnes rakstu kritiskais apcerejums būtībā neatšķiras un nevar atšķirtees no vispārejās literaturas kritikas. Atšķirībai te jābūt tikai iztirzajuma veidā. Jaunatnes rakstu kritikai

jalūko peekļūt aplūkojamam darbam no tās puses, ar kuru viņš galvenā kārtā valdzina savus lasītājus. Aplūkotajam jarauga nostātees jauno lasītāju sapratas un izjūtas līmenī un no ta paša centra skatotees, jamēģina paplašināt viņa literariskā aptvera apvārksni. Jau natnes rakstu kritikai jābūt tikpat vispusigai un aptverošai, kā vispārigai literatūras kritikai. Viņai jāapsprež sacerejuma zocialais, idejiskais un psiholoģiskais saturs un estetiskā forma rakstneeka mekletās idealās veenibas sasneegumos. Janodziļinas rakstneeka ipatnejās mākslineeciskās izdomas un izjūtas avotos un jalido līdzī viņa fantazijas putneem. Pilnīgi viņam janodziļinas rakstneeka individuelā pasaulē, lai viņš nevainotu par negribeto vaj neespējamo, bet ari lai nepalaistu gaŗām sasneegto un vērtīgi veidoto. Protams, tas ir uzdevums, kas šī apcerejuma autoram, tāpat kā daŗam labam citam, paleek kā viļinošs nesasneedzams ideals. Tomēr daŗreiz darbs ir vērts, ja ari tikai maza daļa sasneegta.

Ar tādeem nodomeem, leekas, noderīgi apcerejumā Poruka rakstu izlasi jaunatnei sadalit sekošās grupās (eevadu atskaitot), kuras koncentriski paplašinatos satura apjoma ziņā: 2) Poruka zēnu tipi; 3) bērības atmiņu tipi un tēlojumi; 4) peeaugušo pasaule no zēna perspektives; 5) „Sirdsšķīsti ļaudis“; 6) lauku dzīve; 7) dzejizkas alegorijas un pasakas; 8) gaŗaki dzejojumi; 9) Poruka dzejoļu izlase jaunatnei.

II. Poruka zēnu tipi.

1) M a t i s i ņ š. — Stāstiņš „Asaras“ ir tas raksturīgākais neveen šē apzīmetā grupā, bet visā Poruka rakstu izlasē. Tās ir durvis, pa kurām eeejam Poruka tēlojamā bērnu pasaulē.

„Asaru“ „varonis“ Matisiņš ir Eglupju mazmājiņas eemītneeka rokpeļņa dēls un cūkgans.

„Basas, apskrandājušas kājas, noplekšķējušas pakulu bikses, kuras kādreiz ir baltas bijušas, pabrūni, īsi svārki, kuros caurumi un eelāpi spēlē leelu lomu, rupjš audekla kreklis, kuru satur misiņa sakta, nošķeebusēs salmu platmale, zem šīs platmales divas sapņainas zilās acis un bāla, leesa sejiņa, — tas viss iztāisa Matisiņu.“

Ar Matisiņu kā raksturīgako tipu eesākas vesela galerija nabaga zēnu, kurus Poruks vismiļaki tēlo savos stāstiņos. Vēl raksturīgaka, kā izrakstā tēlotā ārpusē, ir Matisiņa garīgā seja.

Stāstiņa sākumā, pašā pirmajā zituacijā, redzam Matisiņu muguru peespeedušu pee kūtiņas pakša, no kureenes viņš domīgi raugas vecajā zaraiņajā preedē. Viņš domā un reizem nogrimst itkā sapņos. Viņu

peevelk apkārtejās dabas parādības sētā, preežu silā vaj augšām debešos. Domā viņš par savu vārgako cūciņu, kuru pārejās vajā un nomāc. Domā par vecakeem un pats par savu grūtuma pilno dzīvi. Nogrimst atmiņās, kuras vijas ap gana peedzīvojumeem un ne-deenam.

Bet apkārtejā daba un dzīve viņu nepeevelk vee-nigi ar savām ārejām parādībām. Viņš šļakstina ūdeni mārkā un izsit košu varavīksni. Bet viņam gribetos zināt, no ka un kā īsti viņa tur ceļas. Viņam gribetos zināt, vaj pateesām Sila ezers ir bez dibena, kā prāvakee puikas to stāsta, vaj taisnība, ka zeme greežas, un kapēc tas tā. Viņam gribetos izprast visu šo dažādo parādību cēloņus un nolūkus.

Viņš ir redzejis fizikas grāmatu, un viņam leekas, ka tajā atrodama atbilde uz viseem šeem grūtajeem jautajumeem. Ari to viņš cer, ka fizika viņam varetu norādīt ceļu, pa kuru būtu eespējams „droši atstāt būdiņu un doteles pilnigakā, plašakā dzīvē.” Fiziku viņš sadabū, bet ta, cik noprotams, neapmeerina pilnigi viņa meklejošo prātu, tikai vēl vairak eededzina dziņu „iz cūkgana stāvokļa paceltees augstaki.”

Neapmeerinats ar savu dzīvi, viņš pastāvīgi raud. Asaras viņam plūst tikpat aiz grūtsirdības un skumjam, kā aiz laimes sajūsmas. „Es esmu as'ru zemes princis, kam asaras pār vaigeeem rit” — tā rakstneeks ar zēna paša muti viņu zīmīgi raksturo. Šis dīvainais raudulis ir izgudrojis sev īpatneju dzīves teoriju, ko varetu saukt par asaru filozofiju. Visur viņš vēro vārgumu, nospeestību, netaisnību, sāpes un skumjas. Pār

visu dzīvi viņš redz itin kā nemītīgu asaru leetu listam. Pat sapņos viņš lūko debesi pilnu eņģeļu galviņām un katrā aci mirdz leela skaista asaru lāse. Šis mazmājiņas ganu zēns mazleet atgādina tos labos, pasaulslavenos prātneekus, kuri iznīcībā un nebūtībā meklē visas dzīvības un būtības ceenigako un skaistako gala mērķi. Matisiņš asarās redz savadu skaistumu, kas itin kā atstaro visas dzīves un viņas būtības nozīmi. Kad saimneeka meita, kurai viņš ar sirdi peeķērees, nicinoši atkratas no viņa, viņš nodomā pārveidot viņas tēlu, ko eesācis akmenī cirst. Caur šim pašām mūžīgi lejamām asaram viņš cer tikt uz augšu ilgotā plašakajā dzīvē. Viņš izcirtis akmenī eņģeļa tēlu, kas nāk no debesīm un atpestī visus raudatajus, sērdeenus un vajatos. Bet leelee viņa tēlu akmeni eemūrē kūtsseenā. Un to izmīsumā ārā lauzdams, viņš dabū smago dzelzs stangu pašās krūtīs un mirst.

Cik reala ir „Asarās“ tēlotā lauku dzīve un ļaudis, tikpat ir reala Matisiņa garīgā daba. Var sacīt, ka tas ir caur un cauri rakstneeka fantazijas radīts zēna tips. Pee tam nevar leegt, ka daži pamatvilceeni viņa dabā pateesām tipiski, vispārsastopami. Jūsmība un pāraka jūtēlība vispārim peemit latveešu lauku cilvēkam. Nabaga ļaužu bērni pa laikam ir leeli sapņotāji. Bet tik leela rauduļa gan dzīvē neveens nebūs sastapis. Rakstneeks te veenkārši ņēmis pazīstamo lauku zēna jūtēlību un to savā fantazijā paplašīnājis līdz eedomā eespējamam plašumam. Gluži tas pats sakams par Matisiņa otro galveno īpašību, par viņa dziļdomību un visu viņa asaru filozofiju. Līdz tādām

teorijam nokļūt mazam, gadu desmit vecam zēnam, pēc savas attīstības pilnīgi neespējami. Te atkal rakstneeks tēlojamā zēnā eedzejojis daudz ko no sava paša pasaules atziņas un dzīves izpratas.

Nupat sacitais par sevi nebūt vēl nemazina Matisiņu kā mākslas tēla vērtību. Lasot rakstneecības darbu un vērojot rakstneeka tēlotos tipus nebūt nedrīkstam eedomatees, ka šeem darbeem jābūt teeši no dzīves norakstiteem, ka šeem tipeem jābūt dzīvu, pateešu cilveku fotografiski pareizeem novilkumeem. Tāda fotografiska rakstneecība pateešībā būtu ta vispelekakā, nepeeilcigakā un ari nevērtigakā. Mākslas tēlojumu eespaiids galvenā kārtā rodas no ta, ka rakstneeki viscaurim leeto vairak sabeezinatas un spilgtakas krāsas nekā tas sastopams dabā un dzīvē. Un otrkārt no ta, ka ikveenā dzīves notikuma vaj cilveka tēlojumā viņi eeleek daļu no sevis paša — no savām jūtam un domam, no visas savas eekšējās dabas. Tas mākslas tēleem un tēlojumeem peešķir viņu īpatnejo peeilcību un daiļumu, kādu nevar atrast neveena cita rakstneeka tēlos un tēlojumos. Salīdzinat, peemēram, Jaunsudrabiņa „Baltās grāmatas“ u. c. zēnu ar Poruka Matisiņu, un jums būs gaiši redzamas tās sevišķās īpašības, ko rakstneeka īpatnejība peešķir ikveenam viņa tēlotam tipam. Uz Poruka Matisiņu nevar skatītees kā uz dzīvē vispārsastopamu realu tipu. Bet kā Poruka izdomas un jūtoņas tips viņš, kā teikts, ir tas zīmīgākais visā plašajā zēnu tēlu galerijā.

2) Cibiņš. — Tuvs radineeks Matisiņam ir Cibiņš „Kaujā pee Knipskas“. Tas atkal ir bāls nabaga

ļaužu zēns „pelekos vadmalas svārkos, ceļgalos salāpitās biksēs un leelās nošķeebtās pastalās.“ Cibiņš ir jau skolas gados un viņa bēdigais liktenis saistas ar sneega kauju starp „kreeveem“ un „turkeem“ pļavā pee Knipskas tilta.

Kamēr Matisiņu eepazīstam mazmāju un gana dzīves veentulībā un sapņu un asaru klusumā, ap Cibiņu jau ir raibaka pasaule. Rakstneeks to rāda skolā, citu zēnu barā, vairak dzīvē un cīņā. Tapēc ari pats Cibiņš mums izleekas dzīvaks un ticamaks, nekā klusais sapņotajs un mūžīgais raudatajs Matisiņš.

Aiz Cibiņa tēla redzam spilgtaki krāsotu dzīves fonu, ar viņas pretišķibam, nesaskaņam un cīņam. Redzam vairak, ne tikai dzirdam veen vairs par nabadzibas slogu, netaisnību un varmācību, kas sastopams neveen Cibiņa apkārtņē, bet visā dzīvē. Ja patikas, visu šo „kauju pee Knipskas“ varam eedomatees kā līdzību, kā zimbolu nežēligai, nesaudzīgai dzīves cīņai, ko izcīna bagatais ar nabago, taisnais ar netaisno, kreetnais ar viltigo — lai gan rakstneeks, ko droši var teikt, nekādu zimbolu tik plašā nozīmē še nav domajis.

Cibiņš redz, kā saimneekdēls Bungis strebj mātes atnestu siltu zīdeni no kubliņa, no kura viņu, peeai-cinatu, rupji aizdzen. Redz, kā šis Bungis plātas ar tēva Rigā pirktu „piskaru“ un visur spēlē vadoņa un varoņa lomu. Viņam, apdāvinatam un čaklam, visur japaleek atpakaļ un apakšā un vēl jasaņem rājeens vainīgā sliņķa veetā. Nav nekāds brīnums, ka viņš pret šī bagatā sliņķa ērtībam jo skaidrak sajūt savas nabadzibas un ar to nešķirami saistitas netaisnības un

pārestības slogu. Dabiski, ka viņš Bungī redz savu leelako eenaidneeku un sneega kaujā pee Knipskas uzbrūk tam ar nepeedzīvotu niknumu. Tomēr, neskatotes uz visu varonību, „kauja“ preekš viņa beidzas bēdīgi. Stiprakā pretineeka noveikts un izsmiets, saplositeem svārkeem, viņš neuzdrošinas klasē rāditees. Izsalkuma mocīts, viņš tomēr eezogas skolas ēdamistabā un tur teek noķerts pee Bungā lādes. Nosoditam, apkaunotam viņam jaeet uz māju mātei pakaļ. Viņš izbēg laukā zeemas nakti un mežā uz ceļa nosalst.

Cibiņam nav tās pārak leelās, varetu sacīt, slimīgās jūtēlibas un raudalības, kas Matisiņam. Viņš ir mazleet vīrišķīgaks sevī, bet tomēr tikpat vārgs un nespēcīgs pret to ārejo, kas nosaka viņa likteni, kas galu galā veidojis arī viņa dabu. Cibiņā un viņa liktenī jau redzam tās sabeedriskās pretišķības, to zocialo netaisnību, ko rakstneeks aizķēris daudzos citos savos stāstos — ar sirdi un jūtam atsaukdamees uz viņām, bet ar prātu nemekledams viņu cēloņus un nekur nemēģinadams rādīt, kā tos izskaust. Te savā īpašā veidā, lai gan vēl deezgan neskaidri un nenošķirti, dzirdams jau tas eevērojamais sirdsšķīstības motivs, kurš turpmakos Poruka stāstos izskan visā pilnībā. Cibiņš peeder pee to sirdsšķīsto ļaužu nošķiras, kuri asi sajūt visu to zocialo netaisnību, kas dzīvē jaceeš nabaga bērnam. „Bet raudat viņš vairs nevareja. Viņš sajuta reebumu pret visu. Pasaule viņu jauniņu, kurš pēc dzīves preekeem slāpa, jau nelaiķā mērdeja un vārdzinaja“. No bērna veedokļa lūkojotes saprotams, ka visa ļaunuma eemeesojuumu viņš redz бага-

tajā uzpūtīgajā saimneekdēlā Bungī. Viņš mēģina cīnīties pret to, bet neapsver, pirmkārt, to, ka visa skolas eekārta peemērota drizak Bungim un ta radineekam, ka ari skolotajs, varbūt, negribedams stāv Būnģa pusē. Un, otrkārt, viņš neapsver ari to, ka tas kas viņam eedzimis un mājā un dzīvē eeaudzinats, ir stipraks par viņa eenaidu un izcīņas teeksmem. Dusmu un izsalkuma dzīts viņš krīt vājibā un grēkā, ko viņa pašā sirdsapziņa nevar panest. Viņš ir nozeedzees pret skolas tradicijam, pret Kristus mācību, vecakeem un sevi pašu. Viņam atleek tikai veens ceļš — nāve. Un, pateesām, labi aplūkojotees teek redzams, ka Cibiņa nāve nav gluži nejaušs gadījums, bet gan pašā neapzinats izejas meklejums.

3) Sileneeku Jānis. — Jānis „Romas atjaunotajos“ ir Sileneeku saimneeka dēls. Varbūt, viņš tapēc atšķiras no gājeju bērneem, Matisiņa un Cibiņa? Bēt rakstneeks pats uzsver, ka viņš ir mazturīga saimneeka dēls. Tā ka starp nabagajeem lauku saimneekem un sikpeļņeem īstenībā starpibas gaužam maz, tad lasitajs jau pats varēs saprast, ka tikpat maz starpibas starp Sileneeku Jāni un Matisiņu ar Cibiņu.

Ari Jāni rakstneeks pats galvenos vilceenos raksturo tik zīmīgi, ka vajadzigs tikai savilkst veenkopus svarigakos teiceenus par šeem zēneem, „kuri pa krēslu mīl lūkotees augšup uz zvaigzņem“: „Šee zēni ir bāli, smalkeem, patikameem sejas vaibsteem un sapņaini mirdzošām acim. Viņi deenā neizskatas lāgā: tādi slimīgi, noguruši un nekad tee nenoplūc puķi un nepēesprauž sev pee cepures, bet ļauj visam meerīgi

zeedet, noleen labak pakrēslī un reizem nopūšas, itkā bēgdami no saules un no karstajeem vasaras saules deenu tvaikeem . . . Šee īpašas šķiras smalkē zēni . . . Šee īpašas šķiras smalkjūtigee zēni . . . Šee bālee, lēnee zēni ar sapņaini mirdzošām acim ari ir varoņi . . .“ Un tādu varoņi rakstneeks mums rāda Sileneeku Jāni.

Stāsta pirmajās rindās eeraugam viņu ķēķa preekšā uz veletuves sēžam, zvaigznēs lūkojamees un raudam. Viņš ir atjaunotās Romas Cezars peecpadsmīt verstu attālajā Elksnaines draudzes skolā, bet viņš neteek turpu. Viņam te Sileneekos jaceļas jau ap četreem rītos augšā, jaar un japļauj. Totelesu jo neatlaidigaki viņa sapņi par tālaku izglitību, par visu labo un daiļo, ar ko, varbūt, pašam būtu eespējams izklūt no nabadzibas un ari peederigeem palīdzet tikt uz augšu. Beigās viņam gan izdodas noklūt atpakaļ skolā, bet iznākums no ta tikpat bēdigs, kā „Kaujā pee Knipskas“. Gluži kā Cibiņam, viņam tur ir savs eenaideeeks no bagatō aprindam. Un kad viņš „romeēšu“ un „barbaru“ kaujā tam izsit aci, tad teek izslēgts no skolas un aizsūtits atpakaļ uz Sileneekeem. „Un Cezars brīda pa Sileneeku dumbrajeem un ar laiku pavisam aizmirsā, ka tas reiz bijis atjaunotās Romas Cezars“.

„Romeēšu“ sapulces veeta tuvejā silā ir sagrauta. „Cezara“ uzvaretajs tur nodibina savu „Jauno Parizi“. Tas nesapņo vairs vecos sapņus, bet smēķē papirosus, dzer alu un vispāri pa sestdeenā vakareem uzdzīvo zaļi.

Poruka zēnu tipu psihiskais un zociali-idejiskais raksturs. Ja atskatamees uz aplūkoteem zēnu tipeem trijos labajos Poruka stāstos*), tad veegli varam savilkt veenkopus viņu raksturu galvenās linijas. Vispirms redzam, ka visos trijos stāstos un tāpat trijos dažadīgi zīmetos raksturos mums darišanas īstenībā ar veenu un to pašu zēna tipu. Visi trīs ir nabaga ļaužu bērni, visi trīs bāli un sapņaini, visi trīs domā par augstām leetam, cīnas un pazaudē cīņu. Visi trīs pārmērigi jūtīgi neveen pret ārejo netaisnību, bet pat pret stiprakeem ārpaules eespaideem. Var sacīt, ka sapņi un asaras aizņem visu viņu dzīvi. Tā tad še mums veens un tas pats zēna tips trejadās * psiholoģiskās variacijās un, ar zinameem eeroberžojumeem var sacīt, trejadas apkārtnes apstākļos. Veens un tas pats motīvs trejadās modulacijās. Veena un ta paša motīva vaj tipa pastāvīgu atkārtojumu parasti sastopjam pee tā sauktajiem subjektīvi-romantiskajiem rakstneekiem, kuri dabā, pasaulē un dzīvē redz tikai to, ko paši no sevis tur eedzejojuši eekšā. Viņiem trūkst realistiski-objektīvo rakstneeku spējas, pilnīgi eedomatees un eejustees novēroto vaj fantazijas radīto dažado tipu atsevišķējās īpatnejbās un attēlot tos kā atsevišķus, pastāvīgus, dzīvus cilvēkus, kurus izaudzejuse savada zociala apkārtne, vaj kuru raksturs atkarajas no sevisšķeem dzīves apkārtnes sagadījumeem. Romantīki-subjektīvistī dod saveem tēlojameem tipeem dažadus

Vel Porukam ir peevilcīgs stāstīņš par meiteni: „Zuzīte“, — bet tas ne ar ko sevisšķi neatšķiras no viņa zēnu stāsteem.

neeku" sākot un „Silizanu“ beidzot, tēlojamais tips ir tas pats jūsmīgais sapņotajs — autors pats.

Ar to nebūt nava teikts, ka šādeem romantiski-zubjektīviem paštīpiem nebūtu nekādas zocialidejiskas un etiskas vērtības. Gan Poruks — kā to vēlāk tuvakī redzesim — skatas uz dzīvi un vērtē cilveku no mirstošā hernhutisma veedokļa, kas pilnīgi noleedz tagadejās dzīves teeksmes un attīstības virzeenu. Bet nevar arī noleegt, ka Poruka laika lauku dzīvē bij daudz kas neceļā novirzījees un atmetams. Mantrausiba un patmīla, rupja patvara un jebkādu augstaku idealu trūkums bij manams turīgās zemneecības dzīvē uz katra soļa. Brutals materialisms nomāca visus garigus centeenus un visu dzīvi sastindzināja praktiskas eekāres teeksmēs. Pret šo rupjo, tukšo dzīvi ar viņas brutalajeem cilvekeem Poruka bālee smalkee zēni paceļas kā spilgts pretstats — kā garigas dzīvības sauceji un augstaku centeenu atgādinataji. Šajā ziņā viņeem arī zociali etisku vērtību nevar noleegt, gluži tāpat, kā to nevar noleegt pašam Porukam latveešu rakstneecībā un visā kulturas dzīvē.

Tomēr viņu dzejiskā, māklīneeciski-estetiskā vērtība ir daudz augstaka, nekā zocialidejiskā. Kā romantiskas fantazijas radijumi viņi mums rādas savādā, rožaini-miglotā gaismā, gleznaini runājot varetum sacīt, cēli caurspīdīgi, gandrīz vaj eteriski. Ne ar savas būtnes psiholoģisko saturu, ne ar savas dzīves centeeneem un ceešanam viņi mūs sevišķi nevaldzina. Šajā ziņā viņi īstenībā radi-kali neatšķiras no citu latveešu rakstneeku tēlotēem

zēnu tipeem. Bet viņi mūs pārsteidz kā dzejiskas izdomas veidotas eteriskas būtnes, glezni vārigas un trauslas, līdzīgas plānām stikla vāzēm, kas apsvīst, ja tām mazleet dvašu uzpūš un sabirst, ja viņas ar rupju roku aizskar. Pee šī salīdzinājuma varam pakavetees ilgaki. Mēs zinām, ka tādām vārigām stikla vāzēm nav gandrīz nekādas praktiskas nozīmes. Ikdeenas dzīvē viņas ir neleetojamas un gluži peecēšamas. Bet viņas ir daiļas, un tas viņām cilveku dzīvē peešķir jo eevērojamu vērtību. Daiļums, it sevišķi mākslas daiļums sneedz tādu, no visām eekārem svabadu, ne ar ko citu neatsveramu, tīri garīgu baudu, kura izglītotam jūtīgam cilvekam palikuse tikpat neceēšama kā maize un ūdens. Daiļums eekairina mūsu redzi (citos gadījumos dzirdi), saviļņo mūsu labakās, dziļi cilve-ciskās jūtas, leek mums visspilgtaki pārdzīvot savas eekšējās būtības un viņas pilnskaņas jausmu. Este-tiskā daiļuma eespāids daudzējādi eerosina un izdzi-ļina mūsu dzīvības apziņu un caur viņa radītāja-māk-slineeka īpatneības nospulgu garīgi tuvina mūs rad-neecigeem līdzilvekeem. Estetiskās vērtības visā pilnumā nav pāra teikumus raksturojamas. Bet leekas, no sacitā tomēr būs noskārstama Poruka zēnu tipu augstā estetiskā vērtība — lai arī sociāli-psicholoģiskā, idejiskā un etiskā viņos nebūtu visai leela.

Poruka zēnu stāstu estetiskais veids. Ja atvēršam skatu Poruka zēnu tipeem pašem un metam to pār viņa stāsteem vispāri, tad atklājas deez-gan savada aina. Tēlojuma izveida un noskaņas ziņā visi tee nebūt nestāv veenadā augstumā. Visvājākais,

bez šaubam, ir „Asaras“. Tur visraksturīgākā veidā sastopam tā saukto lirisko tēlojuma veidu, kurš jaunatnes saprašānai, estetiskai jūtoņai un interesei vismazak peemērots. Pāri pusstāstam Matisiņš tur fantazē un jūsmo — kā viļņos slikt dažādās atcerēs, sapņos un jausmās. Stāstam pavisam nav darbības, kura vispirmām kārtam saista jaunus lasitājus. Eevērptais paveeens vairak reižu aprūkst un teek atsākts no citas veetas. Tikai pee pašām beigām stāsts dabū straujaku dramatiskaku plūsmi, kur dzīviba un darbiba, bet neveen tikai āreji apraksti un Matisiņa dvēseles pārdzīvojumu nostāsti. Bet arī tur stāsts ceoš aiz rakstneeka pašā peepītās filozofijas, kas organiski neekļaujās stāsta ritumā un bez tam citādi noskaņotai jaunatnei paliks mazsaprotama.

Nesalīdzināmi labāki jau ir „Kauja pee Knipskas“ un „Romas atjaunotāji“. Pirmajā tūliņ pirmajās rindās redzam abus galvenos tipus — bālo un brutalo — spilgtā gadījumā un noteiktā apkārtņē. Tūliņ no sākuma skaidri redzam ikveena īpatnejo raksturu un nesamazināmo pretešķību abēju starpā. Nojaušām nenovēršamo cīņu un ar ziņkāri sekojam notikumam virknei līdz pat traģiskajam atrisinājumam. Nav te to leeko prātojumu un pārmērigās sapņošanas un raudāšanas. Autors pats palicis daudz objektīvs, ar saveem prātojumeem un paskaidrojumeem nejaucaš starpā, bet ļauj runāt notikumam pašam — un lasitājam pašam izlobīt stāsta saturu. Līdzvērtīgi ir „Romas atjaunotāji“. Neskatotees uz tīri idealistisko saturu, tēlojamā „varoņa“ apkārtne zīmēta pilnīgi realistīgi un pārlee-

cinoši. No ta pats „varonis“ arī leekas dzīvaks un ticamaks. Tādas traģedijas, kādu rakstneeks rāda šajā stāstā, īstenībā arī dzīvē sastopam visai bieži. Rakstneeks viņu izloba no visa nejaušā, pārejošā, mākslai mazvērtīgā, un rāda to viņas paleekamā saturā un estētiski noskaņotā veidā.

Poruks savas prozas tēlojumos nav nekāds leels valodas mākslineeks. Izteiksmei viņš palaikam peegreezis maz vēribas. Bet ja viņa valoda nav sevišķi nogludinata, izsmalcinata un izskaņota, tad toteesu ta īsta un sirsnīga. Poruks stāsta satura pilnā, jūtu bagatā veenkāršā tautas valodā. Ta nepārsteidz ar izmekletām spulgošām gleznam un nosvarotu ritumu, bet tomēr silda ar savu veentesību un dabiskumu.

III. Bērnības atmiņu tipi un tēlojumi.

Bērnības atmiņu tipi un tēlojumi ir romantiskā virzeena rakstneeku sevišķi eceenits mākslas paveids. Latveešu rakstneecibā viņš ari visai beeži sastopams. Tā, peemēram, Apsišu Jēkabs, Doku Atis, pa daļai ari Valdis („Staburaga bērnos“) sneeguši raksturigus romantiskus bērnības atmiņu tēlojumus un eevērojamus mākslas darbus. Realistiskaki un tapēc saturā spēcigaki ir Plūdoņa („Mazā Anduļa atmiņas“) un Jaunsudrabiņa („Baltas grāmatas“) tēlojumi. Porukā šis nošķiras darbi bez eerunas peeskaitami pirmā virzeena raksturigakajeem sacerejumeem. Pēc savas cilveka psiches, eedzimtām un eeaudzinātām teeksmem un pēc sava mākslneeka temperamenta Poruks ir zemneecisks romantiķis. Viņa atmiņu tipi un tēlojumi viscauri rosas lauku pasaulē.

1) „Lauvas audzeknis“. Nepilnas lapas garajā miniaturtēlojumā rādītāis zēna tips, muižas dārzneeka dēlens Karlitis, stipri atšķiras no mums jau pazīstamajeem Poruka bālajeem zēneem. Sīks un nevarīgs, viņš tomēr noveic stipro un brutalo pretineeku, krodzineeka dēlu un nākošo kroga papu. Ne ar fizisku spēku, bet ar dūšu un varonību. Kad zēni taisas

viņu peepērt, viņš uzlec uz pils balkona trepem un eebāž roku izcirstās akmens lauvas atplēstā rīklē. „Un Karlitis tureja roku dziļi lauvas rīklē. Viņa acis spulgoja savadi, brīnišķīgi; viņa seja izskatījās majestatīga: viņš valdīja par mums viseem, roku lauvas rīklē turedams.“ Neveens viņu vairs neuzdrošinas aizskārt. Viņš ir varonis un pāraķis par citeem. Tapēc viņš no tās reizes paleek teem neceesāms, itkā nospeedošs. Šajā tipā, tāpat kā visā mazajā, neparasti koncentretā tēlojumiņā ir dziļaks idejisks saturs un vairak mākslas vērtības, nekā acis veen pārļaižot varetu domāt. Karlitis ir brašaks un spēcīgaks kā Poruka pazīstamee rauduļi. Viņš neveic ar fizisku spēku, bet ar savu garigo pāraķumu. Viņš ir inteliģentaks kā zemneeku zēni. Katru deenu viņš sabeedribā ar bīstamo zvēru tēleem, kureem neattīstītee zemneeku zēni tikai ar bailem tuvojas. Rakstneeks te dziļi uztvēris un nedaudzeem vilceeneem zīmīgi raksturojis bērna psichi. Bērna fantazija dzīvneeka attēlam, beeži veen pat kaut kādam nedzīvam preekšmetam peešķir dzīva radijuma īpašības. Bērnu pasaulē nav neka nedzīva un nenozīmīga. Viss ap viņeem ir savas īpatnejas dzīvības pilns, viss dzīvo līdzī, domā, sajūt un pat runā. Šajā ziņā bērni ir leelaki mākslineeki, nekā peeauguše un profesionalee. Viņu prāts vēl nenovelk ceesās robežas starp reale un eedomato, starp eespējamo un fantastisko. Peeaugušam cilvekam būtu japasmaida par dārzneeka dēlena varonību. Bet bērneem lauva pils trepju galā nebūt nav tikai apcirsts akmeņa klucis. Tas ir akmenī eestindzis, aizmidzis, pateess zvērs, kuru

jasargas uzmodinat. Šo bērnu dvēseļu raksturīgo īpašību Poruks skaisti parādījis nedaudzās, satura pilnās rindās.

Bet tēlojumīgam ir vēl plašāka, varetu sacīt zimbolistiska nozīme, kas dārzneeka dēļu ar viņa īpatnēji atšķirīgo dabu tomēr nostāda turpat rindā ar pārējiem Poruka zēnu tipeem. Poruka mākslineeciskās pārlecības centrā ir eeskats, ka cilveka gars un inteliģence ir kas augstāks un vērtīgāks par rupjo fizisko spēku. Viņa pārējos zēnu un arī pēcaugušo tēlojumos brutālais fiziskais pārvar un nomāc trauslo garīgo. „Lauvas audzekni“ viņš to pavērsis otrādi, un šajā ziņā miniatūra ir veens no retājiem izņēmumeem Poruka rakstos. Un tāļākais norādījums, ka zēni sāk eest dārzneeka dēļu par viņa pārakumu, organiski eetilpst šajā pašā pasaules uzskatā. Ļaudis neceš garīga pārakuma, tapēc ka pret to spilgti atēnojas viņu pašu neecība. Ļaužu vairākums caurmērā ir mazisks un vidišķs. Vājakos viņš nicina un spēcīgākos eest. Tikai vidišķība ir atzītais, vispārēeņemamais un ceenamais mērs... Uz tik plašām un vēl plašākām pārdomām eerosina Poruka spēcīgi uzrakstītā miniatūra.

2) „Bērnu zīmfonija“. — Kā zināms, Poruks ir studejis muziķis, muzikas miļotājs un dziļš saprātejs. Tapēc savā prozā un dzejā viņš beeži eeveidojis muzikalus motīvus. Ar kādu veiksmi, to it sevišķi redzam aplūkodami viņa dzeju. Nupat pārrunājamā „bērnu zīmfonija“ arī uzrakstīta pēc trim sakarīgeem muzikas motiveem: *allegro*, *adagio*, *šerco* — jautri, skumji un jocīgi. Iz saveem bērniības atmiņu

un bērnu dzīves izjūtu krājumeem viņš te uzrakstījis veenu no saveem skaistakajeem, koncentretakajeem un vērtigakajeem tēlojumeem. Kā leelakā daļa Poruka miniaturu, arī šī neaprobežojas un nepaleek veen bērnu dzīves šaurajā eejomā, bet zimbolistiski paver izredzi arī leelajā dzīvē. Mazā Anniņa ir zīmfonijas „varone“. Trijās dažādās situacijās un izjūtu noskaņās viņu redzam. Jausver sevišķi: redzam. Neveenā citā savā darbā Poruks nav tā atraisījees no sava eemīlotā, pasmagā aprakstošā tēlojuma veida un tā eespējis taisni parādīt bērna būtņi viņas teešajos pārdzīvojumos un izjūtās. Nekur citur arī tēlojuma centralā figura nestāv tik izcilus un reljefi skatama, ka visas apkārteijās tikai papildā un spilgtaki atspuldz viņas gaišo tēlu. Pateesām šī miniatura atgādina labi noskaņotu muzikas gabalu, kur visi skaņu rotājumi peekļāvīgi pavada un atbalsta vadošo melodiju.

Mazā Anniņa grib izeet no pagalma. Viņu peevēl un beedē svešā, plašā, visadu noslēpumu pilnā pasaule aiz vārteem. Bet kam viņai arī to? Dzīvības un brīnuma pārbogatība arī tepat visapkārt. Kaņepju dārziņš ir kā mazs egļu mežiņš, bites un tauriņi viņā laidelejas kā putniņi. Un ceriņu krūms un baltās smilkītis ir tepat. No tām var iztaisīt mājas, ceļus, kalnus un gravas. Govtiņas un aitiņas arī turpat pee rokas — veselu saimnecību uz ātru roku var eerīkot. Un pašdibinatā saimnecība ir pavisam cits kas, nekā ta, par ko interesejas leelee. Un tad ir ko uztrauktees un ko baiļotees, ka leelee puikas visu neizposta. Teem nebēdņeem nav ne mazākās jēgas, ko nozīmē šee smilkšu

pauguriši, dobites, kociņi un pumpuriši. Bet kad zēni aizskreen klaigadami, savas saimnecibas vaditaja pa-leek apguruse un noskumuse. Saimneces liktenis — mūžam pee sava pavarda un pee saveem lopeem, ka-mēr vīreešu dzimums brīvi dauzas pa plašo pasauli. Tikai pāris sīku vilceenu no mākslineeka spalvas, un lasitajam ataust nojanda par lauku seeveetes neapskau-žamo likteni pēc šim jaukajām bērnu deenam. Aiz gaišā bērņibas saules plankumiņa atēnojas drūmi tumšs, noslēpumaiņi šalcošs nākotnes sils. Miniaturas nākamā nodaļā viņš jau tuvaku un skaudraki jaužams. Mazā Anniņa ir pazaudejuse lelliti un raud. Māte, varbūt, zaudejuse vēl daudz ko vairak. „Divas seeveešu sirdis, veentuļas un nesaprastas, veenojas kopejās ceēšanās.“ Anniņa eetinas mātes preekšautā. Ta paceļ skumjas acis uz augšu, klausas un nodreb: viņa dzird nākotnes sma-gos veenmuļigos soļus. Bet tādi skumju brīži ir tikai pārejošas epizodes bērnu dzīvē. Viņeem peeteek ari ta mazā saulaiņā plankumiņa, kas apdzeest, bet atplaukst atkal. Anniņa ir atkal atraduse savu lelliti, skraida ar puikam un ķer tos rokā. Ka viņi visi skraida un ko ķer? Vaj viņi paši to zina? Bet rakstneeks to zina: „Skrej, skrej uz savu mērķi, uz savu peenākumu. Stei-dzees to notvert, kas tev jasaķer. Un pee kapa malas tu viņu būsi saķēris — ēnu, kurai tu nerimstoši pakaļ dzinees.“ — Ta gan navnekāda augsta izmekleta gud-riiba. Vecu vecā kristianisma, bibeles un dzeesmu grā-matas sludinātā pateesiba, ka visas dzīves teeksmes un centeeni ir neeks. Mūžam cilveks dzenas pakaļ eedo-matam idealam, bet galā satver tikai tukšu gaisu. To-

mēr šis, jau pārak veentesigais, pat banalais akords labi peeskan Poruka zīmfonijas vadošai melodijai. Kad zīmfonijas motīvu virkne izskanejuse, lasitaju ausis vēl zuz rakstneeka brīdinošā, melancholiski harmoniskā balss. Skumji skeptiska noskaņa par šīs dzīves nevērtību un nenozīmību aizlido kā uz pelekeem, klusi švikstošiem spārņiem.

3) „M'u žīgais žīds“. — Ši stāstiņa sākumā rakstneeks itin kā paver izredzi tajos atmiņu krājumos, no kureenes viņš smeļ tik bagatīgu veelu vēlākajiem mākslas darbiem. Tee ir atgadījumi bērniņā, kuri kā milzeņi kalni paceļas pār visu pārdzīvoto dzīvi un spēcīgi atgādina, ka viss pagājušais nav sapnis, bet patēšām notikuse īstenība. Un pee tam teem nemaz nevajag būt nezin cik svarīgiem notikumiem. Par to ikveens var pats sevī pārleecinatees. Bērniņu pārdomājot katrs eevēros, ka viņa atmiņu krājumos brīnišķā kārtā uzglabajas kaut kāds šķeetami nenozīmīgs gadījums, kaut kāda nespilgta seja — kaut kāds sīkums, kamēr nesalīdzināmi svarīgākais un eevērojamākais pilnīgi aizmirsees un nozudis gadu gaitā un dzīves plūsmē. Cilveka eespaaidu uztvērejs aparats tik savadi un sarežģiti eekārtots, ka nekādeem loģiskas izziņas un prāta apsvara līdzekļiem nav pilnīgi izprotams. Poruks nupat minētā stāstiņā min vairakus momentus no savas bērniņas atmiņu „kalnu milzeņiem“. Starp teem ir arī atmiņa par apkārtklejotāju paunu žīdu Rabinī. Novārdzis, izsalcis tas staigulo pa pasauli, krāpdams ļaudis un krādams neecīgās naudas ripiņas, kuras pārskaita kārām, drudžaini drebošām rokām. Iseem spilgteem

vilceeneem rakstneeks zīmē to acumirkli, kad šis mamonā vērgs eerauga pee seenas sava leelakā eenaidneeka Kristus bildi. Kristus ir bijis veens no leelakajeem veenlīdzības un cilveku brālibas sludinatajeem, naudas un ar viņu saistitās varas un zocialās netaisnības eenaidneekem. Tā ari šī bērnības atmiņu uzmirzda rakstneekam noder par fonu zimboliskam idejiskam notēlojumam. Kā gandrīz itin visur, ari še viņš izleeto atmiņu momentu kā līdzekli savas dzīves atziņas mākslineeciskam sludinajumam. Gan viņa doma neeesneecas dziļak modernās zocialās dzīves satvaros. Gan viņš mums nerāda „mūžigā žīda“ naudas kāres dabiskos cēloņus šālaika eekārtā, ne pašu žīdu kā šīs eekārtas izaudzētu tipu. Viņš nelūkojas uz to zocioloģiski, bet tikai psiholoģiski, kā uz pašsaprotamu individuēlu parādību. Bet tas nu reiz ir viņa dabā un tā viņš lūkojas uz ikveenu savu tēlojamo cilveku. Poruks nav analitīķis, kas meklē cēloņus un viņu sekas. Dzīves vērotajs un individualists, viņš redz atsevišķus cilvekus un dzīves parādības un ar dziļām skumjam uzrāda kontrastus savā apkārtnē un viņu nesaskaņu ar pašā dziļi eeaugušo kristīgās morales jūsmu.

„Mužigais žīds“ ir it sevišķi raksturigs paraugs Poruka bērnu atmiņu tipeem un tēlojumeem. Itin nekur te nav objektivi atmiņu notēlojumi veen. Viņš uzmet spilgtu un raksturigu atmiņu gleznu, bet tai cauri un pāri aužas viņa nedziļā, bet silti izjustā dzīves filozofija, viņa kristīgais idealisms un skumjas par visu, kas dzīvē nesaskan ar viņa idealeem.

4) „Vectēva stāsti“. — Ne velti visu rak-

stneeku bērības atmiņu tēlojumos tik beeži figurē vec-tēvs un vecmāte. Darba spējīgeem lauku cilvekeem nav vaļas nodarbotes ar bērneem. Tee ir eejūgti un darbā dzenami no agra rīta līdz vēlam vakaram. Bērni viņeem tikai maisas pa kājam. Tos instinktīvi peevelk leelo darbs un dzīve, neaizturama izziņas kāre tos mudina eelūkotees tajā svešajā pasaulē, kurā pēc kāda laiciņa pašeeem būs jastājas eekšā. Vecee, dzīves un darba invalidi tapēc ir viņu dabiskee draugi. Dzīvi pārgājušos un dzīvi vēl neaizsneegušos tuvina un sa-beedro apmēram veenads stāvoklis lauku apstākļos un dzimtas dzīvē. Tas veenkārt. Un otrkārt ari zinama psi-chiska radneeciba. Ne velti saka, ka veceem cilvekeem ir bērna prāts. No tekošās, radošās un veidojošās dzīves pamazām izstumti, savas nevarības pēc vaj nu atmesti un aizmirsti vaj pat nicinati, vecee pazaudē kontaktu ar esošo un patlaban ritošo, un itin kā atvelkas savas pārdzīvotās dzīves atmiņās un atļaudā. No saveem at-miņu krājumeem viņi tad ceļ laukā tēlus un ainas, kas bērņus valdzina tāpat kā pasaku tēlojumi. Abas šis pa-udzes ir sabeedriski un psihiski ceesi saistitas, un tā viņas ari sastopam rakstneecības darbos.

Poruks savu vectēvu raksturo zīmīgi un samērā reali stāstiņā: „Pašnīdetajs“. Kā vairakums veco ļaužu ļautiņu, viņš ir strādīgs un deevbijīgs. Un gluži tā-pat kā šis vairakums, ari māņticīgs. Tapēc viņa stā-stos darbojas miroņi, spoki, burvji un raganas. Viņa stāstam ir romantiski teiksmaiņa nokrāsa, kas bērņus pa laikam sevišķi interesē. Velnu viņš redzejis, ap-raktas mantas braucis meklet. Viss tas ir parasti un

raksturīgi. Mazak parasts ir vectēva stāsts par „pašnīdetaju“. Tas ir savads slimneeks, kurš pats nevar pasacit, kas viņam īsti kait. „Ne sāj, ne ari reibonis nāj, bet tā ir, ka nevar dzīvot“. Visvairak viņu nomoca reebums pret ēšanu — pret to, ko cilvēki ēd un kā. „Leekas, ka viss, ko cilvēki ēd, ir tikai netīrumi. Cik nešķīsti, rīt kauta, nosista kustoņa meesu. Papreekšu nosit, izdzen dzīvību un tad ēd liķus, miroņus“. Un tā šis savadneeks, nesaprasts un eenīsts teek padzīts un pazūd bez vēsts. Mēs, protams, nevaram zināt, vaj Porukam pateesam palicis atmiņā šāds vectēva stāsts, jeb vaj tas tādā formā nav tikai viņa paša mākslineeciskās fantazijas izdomājums un rakstneeka tehnikas veidojums. Abas šīs formas rakstneecibas darbā peelaižamas un līdzvērtīgas. Veenadi vaj otradi, „pašnīdetaja“ raksturojumam cauri aužas ta pate pazīstamā Poruka dzīves izjūta. Reebums pret visu rupjo un neglīto dzīvē un cilvēkā un nepeepildamas ilgas pēc labakā, smalkakā un daiļakā. Ja šis te ir viņa pateeso atmiņu tips, tād tas mums mazleet apgaismo rakstneeka radošās fantazijas atceres procesu. Iz aizapziņas krātuvem zinamā acumirkli paceļas tēli un ainas, kas peeskan viņa īpatnejai domu un jūsmas plūsmei. Viss pārejais paleek kā nogulusēs, nekustinama un nedzīva masa, bet šos meklejoši-radošās teeksmes izceļ kā dzīvus, kā vakar vēl skatītus, tuvus un pazīstamus.

„Baltais zvirbulis“ Poruka vectēva stāstos spēlē eevērojamu lomu. Vispirms ar to uztraukumu, ko viņš sacel muižas ļaudis un tām pūlem, ar kādām

viņš cilpā noķerams. Un beidzot ar to, ka par viņa nāvi ceenmātei birst rūgtas asaras, bet ne tā par vīru, kas tajā pašā laikā nositas. Te Poruks savam vectēvam leek palikt filozofam un gala slēdzenā prātot, „ka labaki ej kopā ar cilveku, lai viņš kāds, nekā skrej zvirbuļam pakaļ, lai arī tas būtu tik balts kā sneegs“. Drusku veen padomajot te atrodam atkal to pašu Poruka dzīves atziņu, par kuru bij jarunā gandrīz ikveena eepreekšējā stāstiņa istirzajumā. Kā subjektivs romantiķis, Poruks nekur nevar iztikt, nepeespraudis vaj neeepinis savu morali. Nav ko leegt, ta šajos īsajos tēlojumiņos sāk apnikt, paleek veenaldzīga un līdz ar to pazaudē tikpat savu idejisko kā māksliniecisko vērtību. Māksla necees nekādas teešas moralizešanas ne prātojumu. Idejiska tendence nedrīkst parāditees teeša, kaila un uzbāzīgi didaktiska. Nemanamai viņai jaeeaužas pašā tēlojumā — kā organiskai, neatveenojamai sastāvdaļai. Poruks pārak beeži ir moralizetajs un pamācitajs — kā visi kristīgā idealisma sludinātaji. Šī ideja pēc savas dzimšanas un savā dziļākā dabā prasas izsvērtas tendences un propagandas un aiz ta beeži veen cees citadi vērtīgi mākslas tēlojumi.

5) „Iz maneem bērņibas laikeem“. — Ar vectēvu Porukam saistas vairaki atmiņu tipi un atgadījumi. Tāds ir arī „misijonars“. Tajā nu neredzam vairs ta veentesīgā svaiguma un realās veenkāršības, kā pārejos. Stāsts ir pārak romantizets un saraibinats. Vaj nu rakstneeka atmiņa šoreizejo tēlu uzglabajuse pārak nespilgtu, vaj arī viņš to attēlojis

vājakā, mākslineeciska apgarojuma nabagakā bridī, bet viņam ir vajadzējis tur peepit klāt daudz ko pašizdomatu, un visu šo raibumu applivurot literaturas romantikas peekaram. Mazajā stāstiņā nāk preekšā bērnu slepkavība, pašslepkavība, ārprāts un tamlīdzīgi pārspīļējumi, kuri nekādi nav eedomajami bērņības atmiņu veegli liriskā plūsmē. No Poruka šīs nošķiras tēlojumeem stāstiņš nav veenkārši izmetams laukā. Bet lasams tomēr ar apdomu un vaļēju kritisku skatu. Pret viņa vājumu jo labak izceļas pārejo tēlojumu mākslas vērtība un daiļums, lai ari no āreenes šis stāstiņš leekas stipri līdzīgs Poruka parastajam veidam. Ari tam galā viņš peespraudis savu eemiļoto dzīves filozofiju, kura še vēl noteiktaka un plašaki tverta kā citur. Vājprātīgās Līzes krāsaino stiklu tarbā — viņš prāto — tik daudz „dimantu“, bet neveens neatzist viņu vērtību. Ir tak pasaulē īstee dimanti, kuri allaž noteic tavam liktenim ceļu un virzeenu. Papiram un dimantam ir leelaka vērtība nekā cilvekam. „Cilveks nav nekas, nekas . . .“ Poruks itnepavisam nav politisks domatajs. Parasti viņš ar saveem morales prātojumeem neizvirzas no kristīgās morales un individuēlas etikas loka, nenostādidams to pret plašaku sabeedrisku perspektīvi. Bet šajā gabaliņā, lai ari kautri un apslēpti, tomēr eeskanas norādījums uz laika apstākļeem, kur papiram un naudai daudz leelaka nozīme kā cilvekam pašam.

6) „R a i b a d e e n a“ ir veens no peevilcigaka-
jeem Poruka bērnu dzīves tēlojumeem. Vispārejais
attēlojums aptver triju zēnu un leelā puiša „Rotšilda“

kopejos peedzīvojumus kādā vasaras svētdeenā. Tee atšķiras no Poruka stāstiņos parastajiem ar savu vaļejo, ātri slidošo sakarību saturā, un veeglo impresionistisko skicejumu izteiksmē. Te nav vairs tās smagās peeķeribas katram, pat tam nesvarigakajam sikumam dabā un cilveka jūsmu plūsmē, kas dažā labā Poruka gabaliņā tā nogurdina un pat apnik. Nav ari parastās slimigo, asaraiņi-sapņaino zēna dvēseļu tēlojumu, pee kureem viņš citkārt tā mil kavetees. Triju zēnu un „Rotšilda“ raksturojumi veenkārši, reali, varbūt pārak aprauti, bet tomēr zīmīgi un pārleecinoši. Seviški spilgti tee izceļas smalki uztvertos eekšejo un ārejo īpašību pretstatos, kas dzīvi paši par sevi un spilgti izsver un atēno cits citu. Skolā literariskai analizei un rakstu darbeem šis stāstiņš tikpat ar savu notikumu saturu kā raksturu tēlojumeem sneedz pateicigu, dažadīgi apstrādajamu un veidojamu veelu.

IV. Peeaugušo pasaule no zēna perspektīves.

Ta nav mazak plaša un peevilcīga, kā zēna paša daba un peedzīvojumi. Pateesībā itin viss zēna dzīvē, pārdzīvojumos, meklejumos, pārdomā un sapņos visceēšaki saistas ar peeaugušo dzīvi un viņas intereseem. Peeaugušo pasaule ir zēna paša nākotne. Instinktīvi viņš nojauž, kurp sleecas viņa attīstības ceļš un, peeaugušos vērodams, pateesībā lūko uzminēt pats savu likteni. Leelakā daļa zēnu rotaļu ir tikai peeaugušo darba atdarinājums. Pazīstama ir zēnu teeksme arī teeši mēģinatees peeaugušo darbos, kuri teem vēl pavisam nav pa spēkam. Leelo acis viss tas ir tikai blēņas, parasti zēnu ar viņa nerimstigeem apvaicajumeem strupi noraida un atbīda sāņus. Peeaugušajeem lauku ļaudīm ne gribas, ne patikas nākt pretī zēna nenoslāpejamai izziņas kārei, kurā pateesībā izpaužas tās visnopeetnakās dzīves dziņas. Tapēc viņš parasti meklejas draugus leelo pasaulē un beeži veen arī vēlāk visu mūžu patur tos labā peemiņā. Paši dzīvei atstumi, vectēvi un vecmāmuļas te maz var līdzet. Te vajaga spēcigo, strādataju, dzīves veidotāju. Un tā

visos bērības atmiņu stāstos figurē krusttēvi un krustmātes — tee tuvakee cilvēki kas zēnam bijuši tuvos draugos un nākuši pretim viņa ziņkārei un dzīves izziņas meklejumeem.

Vairak kā jebkura cita rakstneeka darbos, Poruka tēlojumos sastopam šos krusttēvus un krustmātes. Tee ir dzīvi, siltas milas apdvēsti, ar sirsniņu veidoti tēli, ko rakstneeks izceļ no saveem bagatajeem atmiņu krājumeem. Estetiskā ziņā tee ir starp skaistakajeem viņa bilžu galerijā.

1) „Krusttēvs“. — Šo stāstu pateesām var nosaukt par klasisku latveešu rakstneecības atmiņu tēlojumos. Tikpat rakstura plastikas ziņā kā vispārejā satura izveidojumā un saskaņojumā un dzīves atziņas pilnībā šis ir veens no visvērtīgākajiem Poruka darbeem. Vispirms viņā sastopam ārkārtīgi dzīvi un psiholoģiski pareizi zīmetu paša mekletāja, domataja zēna raksturu. Pārejee zēni viņam izleekas garlaicīgi un muļķīgi, tapēc ka viņi neka vairak nezin par to pasauli, kuras viņš meklejas. Meiteešu runas un smeekli viņam nepatīk. Meiteeši viņu arveem uzskata kā bērnu, kā maziņu nejēgu, kuram neka nevar ticēt un kurš neka nezin. Ari spēka viņam nav daudz un viņa darbi drīzak izleekas pēc neekošanās. Turpreti leelo puišu spēks, ikdeenišķo darbu prašana un pašapzinīgi drošā kustešanās viņu leeliski valdzina. Teem leekas viss, ka zēnam pašam vēl trūkst un pēc ka viņš ilgojas. Tapēc puiši ir viņa leelakee draugi. Viņu domas un spreadumi leekas neapšaubami pareizi. Tāds it sevišķi ir Jānis, kurš allaž raugas nopeetni uz zēnu, neizjoko

to uz katra soļa un nedzen prom no sevis. No ta allaž var dabūt palīdzību, atbalstu un paskaidrojumu. Pee zvejas un vēžošanas viņš ir klāt, peeguļā viņš to ņem sev līdzi. Turpat līdzās Jānim ir krustmāte Anna. Kā meiteeša cilveks, ta, lai ari radineece, leekas tāļaka un svešaka par Jāni. Tuvaka viņa paleek tikai tad, kad Jānis viņu apprec un tā ari pats teek par krusttēvu. Ar nepārspējamu psiholoģisku izpratu un mākslineecisku veiksmi tēloti zēna novērojumi peeguļā, kā tee divi taisas precetees, un šī atraduma novērtējums no zēna perspektives. „Tā tad drīzi kaus vērsi, slaktēs pāri cūku, sivenus, daris alu, izpušķos sētu un tad kāzas gatavas. Lai tik sabrauc veesi, sanāk muzikanti, tad jandaliņš ees vaļā.“ Tas „jandaliņš“ ir tas galvenais Jāņa un krustmātes Annas precību leetā. Pārejais zēnu pagaidām neinteresē. Bet pēc kāda gada krusttēva un krustmātes laimīgās kopdzīves nāk neparedzets likteņa siteens, kas ari zēnu dziļi satricina. Krustmāte radibās mirst līdz ar mazo. Krusttēvs Jānis paņem zēnu uz rokām, peespeež savu bārdaiņo vaigu pee viņejā un šņukst. „Tāda ir, Jancit, cilveka gaita.“ Nespēka pārņemts, viņš sagriļojas un satver seevas liķi. Tā neveen rotaļās un parastā ikdeenas dzīvē, bet ari dzīves dziļajā traģismā šee tuvee cilveki jau agri eevada zēnu. Teem galvenais nopelns, ja viņš jau agri sāk vaļejām saprateja acim lūkotees dzīvē — ja viņš bagatīgi uzkrāj tās dzīves atziņas, kas nepeeceesāmas vērotajai un mekletajai mākslineeka dvēselei. Labi padomajot, mēs kurš katrs atradisim savu atmiņu

krājumos tādus krusttēvus, no kureem mantojuši ne mazak kā no saveem vecakeem.

2) „Krustmātes kāzas“ — arveenu aplūkojamās turpat līdzās eepreekš pārrunatam Poruka stāstam, kā līdzteku tēlojums un dažā ziņā arī kā papildinājums. Vispirms, krustmāte Karlīne ir veenigais, spilgti raksturotais un plastiski veidotais seeveešu tēls Poruka atmiņu stāstos. Viņa kantrais, seeveetiski maigais talants tomēr vismīļaki kavejas pee vīreešu personibam, laikam tajās meklejams to pašapziņu un dzīves drosmi, kuras pašam trūkst. Krustmātei Karlīnei nu arī visai maz no Poruka citām seeveetem peemitošās jūtēlibas, jūsmības un romantisma. Ta mājās itin kā izpilda inspektora veetu un pārzin visu saimniecību. Ne tikai gājeji, arī tēvs un māte baidas no viņas. Ta ir caur un cauri vīreetiska seeveete, tikpat saimniecības darbos, kā savā privatā un mīlestības dzīvē. Ap šo pēdejo, sevišķi krustmātes kāzām tad nu galvenā kārtā rosas viss stāstījums. Precetees krustmāte Karlīne grib, kā kura katra lauku seeveete. Bet viņa nepaļaujas jūtam un tamlīdzīgai mīkstulībai. Viņa ir praktiska aprēķinataja un zin savu vērtību. „Viņas sirds karsa preekš plašas saimniecības, kurā ta varetu valdīt par cilvekeem un lopeem.“ Tapēc viņa atraida visus citus brūtganus un gaida uz bagato saimneeku, vecpuisi Līni, kuram vecā māte ne par ko neļauj Karlīni vest mājā. Realistiski suloti un ar dabisku humoru rakstneeks attēlo Karlīnes preekus un pārdomas vecenes nāves gadījumā. „Bija jau ar laiks mirt,“ Karlīne, peedurknes atlocidama teica, „deezin, kas cilvekam leek

tik ilgi dzīvot. Un ko tad šī pate precejās un dēlam neļāva precetees. Tīrā maita! — Tas jau gan izklausas brutali un necilvecīgi. Bet tāda nu reiz ir lauku dzīve un viņas cilveki. Tur nava veetas nezin kādeem pilsētneeciskeem smalkumeem un jūsmibai. Gājejai seeveetei jālūko pašai, kā viņa nodrošina savu nākotni un vecuma deenas, ja negrib mūža pēdejo galu nonīkt kaut kādā aizdurvē vaj nabagmājā. Lauku apstākļos seeveete nevar būt nekāda romantiska sapņotāja, viņai jābūt apsvērajai, prāta cilvekam un enerģiskai savu interešu pārstājejai. Un krustmāte Karlīne ir tāda. Leelisks ir krustmātes kāzu tēlojums pēc zēna atmiņam. Kas pats bērniņā tādus lauku godus peedzīvojis, tas jutīs, ka te no katra spalvas vilceena spīd pretī pate dzīves pateesiba, gaišām acīm skatīta un siltā mākslineeka sirdī izjusta. Brauceens uz baznīcu, kāzu meelasts, dzīrotāji tēvaiņi, ceema muzikanti, dažāde parastee kāzu joki un rotaļas — zituacija pēc zituācijas, bilde pēc bildes slīd gar lasītāja acīm, rindodamees plašā, sakarīgā, veegli pārskatamā ainā. Ta nav nekāda etnografiska aina, darināta ar kaut kādeem specifiski-tautiskeem nolūkeem, kā to tik beeži redzam tautisko epigoņu nemākslineeciskajos stāstos. Nekur viņa neizslīd no zēna vērojumu un pārdzīvojumu perspektives. Zēna izprata un izjūta viņai peešķir spilgti raksturīgu kolorītu un īpatneju peevilcību. No tās varetu daudz mācītees tee nacionalee romantiķi, kas tamlīdzīgus tēlojumus pārmērīgi peekravā visādeem nedabiskeem, psiholoģiski neīsteem un neespējameem zēna filozofiskeem prātojumeem un pārspīleteem jūsmojumeem.

3) „Krusttēvs Dāvis“ — nav gluži tik reljefi tēlots, kā Jānis vaj krustmāte Karlīne. Ne tapēc, ka rakstneekam te tā neveicees, bet tapēc ka šis tips viņa atmiņā citadi uzglabajees un mākslas darbā citadi veidojams. Viņa ārejās un eekšējās sejas vispārejais apveids un atsevišķee vaibsti paši par sevi neleekas rakstneeka atmiņā tik apjaužami palikuši. Viņš atminas to vairak pēc viņa parašam, dzīves un darbeem. Bet stāstiņš rāda, ka ari tā, neteeši, var izveidot dzīvu un pārleecinošu rakstura tēlu.

Veselā novērojumu, atgadījumu un notikumu virknē rakstneeks atminas un notēlo šo savu krusttēvu. Zīmigs eevadijums šajā tēlojumā ir jau krusttēva „kakta“ apraksts, „kurā atradās glīta gulta un pee seenas uzkārts skapītis, kurā tas uzglabaja augšas plauktā Bankava sprediķu grāmatu, dzeesmu grāmatu un lūgšanas svētdeenam un dažādām svētku deenam gadskārtā, visas stipri eeseetas un labi uzglabatas. Uz videjā plaukta atradās maza tējas kanniņa, cukurs un krūšu tēja, kura jau tur bija no neatminameem laikeem un no kuras krusttēvs tikai veenu veenigu reizi, slims būdams bij dzēris. Apakšējā plauktā, īpašā kastītē, krusttēvs uzglabaja tabaku. Spičku paka bij atsevišķi nolikta. Bez tam apakšējā plauktā vēl atradās daždažadi krāmi: ilens, duncitis, skrūviņas, naglas un leels pakavs, kuru tas Rigā reiz uz eelas atradis. Šis pakavs mūsu zirgeem bij par leelu. Ari sirmajam ērzelim, kurš man likās būt īpaši varens un iznesigs, leelais pakavs nebij pēc kājas. Pee gadījuma krusttēvs rādija pakavu kā brīnumu.“ — Šis veenkār-

šais „kakta“ apraksts mums parāda krusttēvu Dāvi dzīvaki un skaidraki, nekā to paspēj dažs labs cits siku-sīkais teešais cilveka apraksts no galvas līdz zābaku papežiem. Redzam savā preekšā pazīstamu vecmodīgu, deevbijīgu, kārtīgu lauku cilveku, kuram Rīga ar viņas leelajeem zirgeem ir kā brīnums, par kuru var veselus stāstus stāstīt. Otrais skapis ar melnajeem šķēreteem svārkeem, kuri vairs nekad neteek vilkti mugurā, eepazīstina mūs ar krusttēva Dāva pagātni jaunībā, muižas kunga deenestā, kur viņam bijušas kaut kādas ceribas ar muižas kalponi Kaču. Šī veegli aizķertā, nelaimīgi beigusēs draudzība ar Kaču eevelk jaunu spilgtu švītru Dāva raksturā. Viņš mums parādas arī kā romantisks „varonis“, kuri sa-stopami visos Poruka stāstos. Un tālakā risinajumā eepazīstam krusttēva Dāva dēlu visos intimajos sīkumos. Šķeetami vaļīgi sapītos, tomēr eekšeji ceeši sakarīgos skatos pavadam viņus abus ar zēnu ceļā ar bisi uz kaleju, uz baznicu un baznicā, dzirdam krusttēvu pārstāstam dažas epizodes no viņa jaunības peedzīvojumeem, redzam viņu alu daram — un tā tālak. Eespaida pilns ir it sevišķi pēdejs skats, kur krusttēvs Dāvis garaiņu apkūpejis smeļ ar balto ķipi verdošu ūdeni un lej bajļā. „Man izleekas, itkā kad es sapņotu. Bet tas nav sapnis: Krusttēvs dara alu...“ Nē — sapnis tas nav. Rakstneeks visās šajās veeg-lajās atmiņu ainās mums nostāda acu preekšā reali, dzīvu, plastiski veidotu cilveku. Dzīji viņš eekustina mūsu estetisko tiksmi rādit, kā pamazām iz atcerem

un atmiņu jausmam izpeld un izaug veens no viņa skaistakajeem mākslas tēleem.

4) „Balta puķe.“ — Šajā stāstiņā Poruks nerunā teeši par sava paša bērnības atcerem un nemin sevi vārdā. Tomēr pēc sava sadzīves satura un psiholoģiskajiem tēlojumiem kā arī pēc visa risinājuma tas pilnīgi peeskaitams atmiņu stāsteem, kur peeaugušo dzīve vērota no zēna perspektīves. „Balta puķe“ ir stāsts par dzēraju, viņa seevu un dēlenu. Dziļāk kā jebkurā citā, Poruks viņā eelūkojees lauku dzīves un ģimenes kopdzīves traģismā. Tas ir parastais ikdeenas traģisms, kurš meklejas ne izcilus stāvošu cilveku, ne kļūmīgu dzīves sagadijumu, un kuram saheedriba un tāpat arī paviršaki rakstneeki parasti veegli paeet garām. Dzērajs vīrs, raižu sagrausta seeva un dzimtas posta agri apmāktais zēns — tās ir pāarak aprastas parādības. Dzeršana ir ārkārtīgi izplātīts netikums, ko dzīvē parasti izskaidro veenkārši ar dzēraju pašu veeglprātību un palaidnību. Rakstura vājums, ko var tikai nosodīt, dažos citos gadijumos gan arī nožēlot. Bet dziļaki dzīvē un cilvekā palūkojotees arī rakstura vājībai un veeglprātībai beeži veen varetu atrast traģiskus un nenovēršamus cēloņus. Dzīvē gadas apstākļi, kas taisni tos labakos un jūtīgakos dzen izmisumā un apreibinājuma meklejumos. Daudzreiz no āreenes skatami saskanīga laulības un dzimtas dzīve ar eekšējām nesaskaņam un pretruņam salauž pašus ceetakos raksturus un novirza necejā. Māklineeks redz dziļaki nekā ikdeenas cilveki. Tapēc

viņš ir arī eceetīgaks un līdzjūtīgaks un nemet akmeni uz katru, kas nomaldījees.

Poruks „Baltā puķē“ vēro dzēraja dzimtu un pašu dzēraju no zēna perspektīves. Zēnam nevar būt vēl skaidra eeskata par valdošās un vadošās dzīves satvareem un dzimtas locekļu atteecībām. Ārejas nesaskaņas viņš redz, bet dziļākos eekšajos cēloņus beeži veen nespēj atsegt. No tāda veedokļa skatīts arī viss „Baltā puķē“ tēlojamais. Tur ir slimīga novārguse seeva ar mazu bērnu šūpulī. Viņa raud par dzēraja vīru, kurš atkal visu nakti pavadījis krogā. Viņas bēdas kā smaga straume jau aizņem un virza līdzī arī paaugušo dēleni Karliti. „Kapēc tēvs dzēra, par to Karlītis klusībā vēl neprata sevi prašņat un domāt. Bet viņš saprata, ka šī tēva vājība bij visai dzimtai, visai mājai par postu. Sevišķi viņam bij mammiņas žēl, bet žēl bij arī tētiņa, kurš arveenu pret viņu tik labs.“ Un viņš eet uz krogu tēvam pakaļ. Dzejiski notēlots mazā mekletāja gājeens pa svešu plašu apkārtni, kura ar savām parādībām un eespaideem ik acumirkļa jauca viņa svarīgā uzdevuma apziņā un kavē viņa steigu. Parasti dzēraju tipu un dzīves raksturojums latveešu rakstneecībā teek eeturets drūmi tumšos toņos un pārvilkts ar moraliska sašutuma un tikumisku pamācību un pārmācību kārtu. Poruks smalkjūtīgi atturejees no jebkādas moralizešanas un filozofešanas. Nekādu brutālu scenu viņa stāstiņā nav. Viņa dzērajs nav nekāds izvirtis nerādijums vaj nelabojams nozeedzneeks, bet veenkārši nelaimīgs cilvēks, uz kuru viņš lūkojas tāpat ar siltu, mīlestības pilnu

sirdi. Bez vārda runas viņš klausā savam dēlenam un eet līdzī uz māju. Abi viņi eet ar savas nelaiimes noslēpumu, kuru arī rakstneeks pamet mums neatklātu. Jo viņa nolūks nav sabeedriski teesat, attaisnot vaj tikai apgaismot, bet parādīt individualās traģedijas dziļumu veenkāršā dzīvē un cilvēkos un pamudināt skumju nojausmi par cilvēka dabas leelo vājumu. Dzērajs abi ar dēleni raud. „Bet preedes savām galotnem steepās augsti augsti gaisos. Rīta saule tās apspīdeja, aplēja ar sārtnumu. Labi, ka tās var zaļot un lūkotees brīvi saulē, bez ka tām būtu jaklīst un jamaldas . . .“

Poruka atmiņu tipi raksturojumā un peeaugušo pasaules tēlojumi kompozīcijā un vispāri stilā manami atšķiras no zēnu tipeem un viņu tēlojumeem. Šajos pēdejos peeaudzis rakstneeks nepārprotami apraksta savas bērna dzīves un pārdzīvojumu atmiņas. Bet tajās peepinas ārkārtīgi daudz no viņa tagadejām domām un izjūtām, kapēc tipi iznāk tik pārsmalcināti jūtīgi, psihiski izplūduši un sadzejoti, bet viss tēlojums subjektīvi lirisks, veetumis strups un vispāri asaroti zentimentals. Otrās nošķiras tēlojumu centrā vairs nav viņš pats, bet vectēvs, krusttēvs un krustmāte. Mākslineeciskā atveidojuma darbā tee galvenā kārtā saista viņa uzmanību, paša personīgām izjūtām un pārdzīvojumeem atstādami tikai aptvara un noskaņas nozīmi. Romantiskee pašpādzējojumi un pašīztēlojuma teeksmes tee neapslāpē rakstneeka bagatīgās realās atmiņas. Viņa raksturojumi iznāk plastiskaki, viss stāstījums veenkār-

šaks, koncentretaks un dabiskaks. Lirisku aprakstu un prātojumu veetā nāk konkrēti reāls vēstījums, saistošs un ritošas dzīvības pilns. Valoda lokanaka un dzīvaka. Visa izteiksme veentesigaka un totes dabiskaka. Daži Poruka atmiņu tēlojumu raksturojumi („Krusttēvs Dāvis“, „Krusttēvs,“ „Krustmātes kāzas“) uzskatami kā īpatneji meistardarbi latvešu jaunatnes literatūrā.

V. Sirdsšķīsti ļaudis.

Sabeedriskas un tikumiskas sirdsšķīstības motīvs ir veens no visvairāk un plašāk apstrādātiem latvešu vecākajā rakstniecībā. Mantojums no pašiem pirmajiem latvešu rakstniecības laikiem — no mācītāju rakstiem un viņu kristīgi-didaktiskās tendences. Kristīgas sirdsšķīstības ideālu ir sludinājuši Neikens, Kaudziši, Apšiņu Jēkabs, Sauleetis, Needra un vesela virkne mazāk eevērojamu rakstnieku. Poruks šo ideālu eetvēris vairākos stāstos. Tee, bez šaubām, eeskatāmi par tiem vērtīgākajiem visā viņa darbu kopā un paceļas pāri pašiem labākajiem šīs tendences stāstiem latvešu rakstniecībā. Mēs šee tikai parauga pēc īsumā aplūkosim tikai trīs no tiem: „Sirdsšķīsti ļaudis“, „Kukažiņa“ un „Baltas drānas“.

1) „Sirdsšķīsti ļaudis“. — Neveenā citā stāstā Poruka eedzimtā un eeaudzinātā kristīgi-hernhutiiskā dvēsele nav izteikusēs ar tādu pārleecības spēku kā „Sirdsšķīstos ļaudis“. Mums nav zināms, vaj viņam dzīvē pateesi gadijees sastapt kādu prototipu Salkšņa tēvam, jeb vaj tas tikai dzejiskās domas un fantāzijas izradīts tips. Bet tas arī nekrīt svarā. Īsts rakstnieks palaikam nekopē dzīvi un neattēlo to ar fotografisku

pareizību. Ari realā tēlojumā dzīves pateesība parādas caur rakstneeka īpatnejības prizmu aplūkota, viņa talanta pārveidota. Bet dziļi subjektīvs romantisks rakstneeks palaikam izsmēļ no dzīves un cilvekeem to, kas peeskan viņa paša dabas dziļakajām teeksmem un veido visu aizgūto pēc sava ģīmja un līdzības. Tā mums jalūkojas ari uz Salkšņu tēvu „Sirdsšķīstos ļaudīs“. Mēs varam sabeedriski un etiski nepeekrist viņam un neatzīt viņu par idealu un paraugu. Bet jaatzīst viņš kā veens no visspilgtakajeem idealistiskajeem tēleem latveešu rakstneecībā, kā veena no visplastiskajām mākslineeciskām figuram raksturu zīmejumu krātuvē.

Salkšņu tēvs ir pate kristīgas sirdsšķīstības un tuvaku mīlestības pēersonifikacija. „Viņa acis spīdeja tik laipni, milīgi, itkā gribetu citus apburt. No pirmā acu uzmeteena es nomaniju, ka šis cilveks peeder pee teem ļaudim, kam lūpas savilkta aizsvešām dvēseles sāpem, bet kam acis tomēr izverd kaut ko laimīgu.“ Tee ir tee, dzīvē reti sastopamee idealistu tipi, kuri atsaucas uz svešu cilveku ceešanam, bet tomēr ar visām savām sāpem tic cilvekam un viņa labakai nākotnei. Pārlecinati, ka ari tas mazumiņš, ko viņi paši spēj līdzcilvekeem palīdzēt, ir nepeeceešams un nozīmīgs. Pee Salkšņu tēva nāk kaimiņš, kam labības aprūcis un rentes nav ko maksat. Nāk klibā Anna, nāk nabagi no nabagmājas — neveenam viņš neaizleedzas. Un ja ari dažādi slinķi un leekēži izmanto viņa labo sirdi — viņa mīlestību uz cilvekeem tas nemazina. Viņa nabadzigajā istabiņā karājas Pestitaja bilde ar uzrakstu: „Nākat šurp pee maņīs visi, kas esat bēdīgi un grūtsirdīgi.“

J.
Ran
Salkšņu tēva sirds ir mantkāribas, pašmīlības un kaislibu tīra. Kad viņš ar savu saimi apsēstas pee vakara lūgšanas, tad rakstneekam apbirst asaras skatotees un klausotees. „Še mita ticība, še vēl ticeja, ka pēc pasaulīgas dzīves mēs tikšot apskaidroti, tapšot daiļi mirdzoši itkā nevainības asaru pilnas zvaigznes.“ Savads svētā noslēpuma pilns klusums valda Salkšņu tēva mājās un visā viņa dzīvē. Pasaules neekeem viņš tapis nedzirdīgs un klausas, kā kāds augstaks gars viņu mudina tikai labu veen darit. Tumša un bezvērtīga viņa dzīve izleekas tikai tam, kura acis vājas tumsai cauri redzet, kā cilveks savam līdzcilvekam līdzī jūt, kā viņš tos mīlē un preekš teem dzīvo. Salkšņu tēvs ir laimīgs, kamēr pēdejo grasi atdevis otram. Un ja ari viņš nespētu vairs palīdzēt, viņš tomēr vēl vēletu otram labu. Kad Salkšņu tēvs nomiris nabadzībā un trūkumā, ari tad no viņa kapa vēl leekas dvešam ta pate meera un cilveku mīlestības pilnā sirdsšķīstība: „Svētīgi tee sirdsšķīstee, jo teem būs Deevu redzet“ — tāds uzraksts viņa krustam.

Poruka Salkšņu tēvs prasit prasas salīdzinams ar kādu citu latveešu rakstneecības tipu, protat, ar Andra tēvu Apsišu Jēkaba „Bagatos rados“. Reali latviskā Andra tēva ideals un tuvaku mīlestības centeeni gandrīz nemaz nesneedzas pāri dzimtas lokam, radneecībai un kas ar to sakarā. Salkšņu tēvs ir romantiķis, gluži kā viņa autors. Viņa cilveka mīlestība nepazīst robežu, ta traucas aptvert visu cilveci, izlīt pār viseem, viseem atdootees. Gadu simteņu garās kristīgās audzinašanas pēdejās konzekvences peepilditas šajā tipā. Tomēr tas

vairs nav objektivi izprastais kristīgais ideāls. Tas pavēl tuvaku mīlet kā sevi pašu, bet Salkšņu tēvs pavisam vairs nepazīst sevis mīlestības. Beidzamais solis, beidzamā doma viņa dzīvē atdota citeem. Tomēr tas ir rakstneecības un mākslineeciskas izdomas, ne dzīves tips. Hernhuteešu brāļu etikas dzeestošais uzleesmojums spoži atspoguļojas šajā idealistiskajā izdomas tēlā. Ar viņu romantiskais rakstneeks paceļas visaugstāk no zemes*).

2) „K u k a ž i ņ a“. — Šis, Salkšņu tēvam tuvu radneecīgais seeveetes tips zīmets daudz īsakeem, aprautakeem vilceeneem, tomēr ar visu to viņš nav mazak spilgts un peevilcīgs. Salkšņu tēvs, cik var noprast, ir cilveku mīletājs aiz Kristus mācības, aiz pārdomas, varetu sacīt, aiz zināma principa. Kukažiņa kā veentesīga lauku večiņa tāda ir tikai aiz eedzīmtas dabas un instinkta. Kas viņai daļas gar kaut kādām mācībām un viņu solītām atmaksam viņejā pasaulē? Viņa ir caur un cauri šīs pasaules cilveks, lai arī ar pasaulē neredzētu mīlas pāriplūstošu sirdi pret cilvekeem un visu dzīvo un nedzīvo radību. Savu īso tēlojumu rakstneeks zīmīgi eesāk un nobeidz ar sekošām rindām: „Nav no Silmačeem līdz Tilta krogam neveena leelaka akmeņa leelceļmalā, uz kura Kukažiņa nebūtu kādreiz sēdejuse. Nav pasaulē mīļu vārdu, kurus Kukažiņa nebūtu teikuse“. Tas ir ceļš no veenas meitas līdz otrai, kuras abas viņa veemadi

*) Skat. A. Upiša „Rakstneecības vēstures“ II. sējumā 244 — 245 lap. p.

mīl un pee kurām pārmaiņus staigā. „Strīpaineē paš-austee lindraki, peleka villaine un sarkanais, dzeltenām ripiņam izrakstītais galvas lakats, pauniņa padusē ūn nūjiņa rokā, pasausā smaidošā seja, salīkušais stāvs, ta ir Kukažiņa“. Bet viņas pasaule nebūt nav eeslēgta šaurā dzimtas lokā, kā tas palaikam latveešu zemneeku vecajā pasaulē. Viņai nava neka, un ar mantu līdz-cilvekeem palīdzet, kā Salkšņu tēvs, viņa nevar. Bet ceļā viņa mīleem skateem svēti druvas un laukus, lai viss izdotos labi. Ikveenai dzīvai radibai viņa draugos. Ganu meitenei viņai plāceņa gabals allaž zem sagšas. Viņa parūpejas, lai tai būtu jaunas peemērotas pastalas. Viņai nav neveena eenaideeka un viņas mīlas pilneem vārdeem neveens nespēj preto-tees. Kad viņa eet pa leelceļu, tad arajs aptura vagā zirgu, plāvejas apstājas un noraugas viņai pakaļ. Gans tura sirdigo Kranci aiz ausim, lai tas tikai Kukažiņu veen neaiztiktu. Tā viņa staigā kā brīnumains pasaku radijums, mīlas un meera sēklu ap sevi kaisidama.

3) „Baltas drānas“. — Šis Poruka stāsts tikai ar zināmām eerunam peeskaitams „sirdsšķīsto ļaužu“ tēlojumeem. Mākslīneeciska veidojuma ziņā viņš ir daudz vājaks par abeem eepreekš aplūkoteem. Steep-taks un saraustītaks, bez novelei nepeecešamās veengabalibas izdomā un zituaciju savirknejumā. Vecā Krišjāņa rakstura zīmejumā nav ne tuvu tās noteiktibas un noskaņojuma, kādu redzejam Salkšņu tēva un Kukažiņas tēlos. Tikai ar savas dabas pamatteeksmi, ar savām ilgām un cīņu dēļ „baltām drānam“ vecais

Krišjānis peeslejas „sirdsšķīsto ļaužu“ grupai. Protams par sevi, ka „baltās drānas“ rakstneeks šē domajis zimbolistiski. Tās ir zimbols tai labakai, nesasneedzamai nākotnei, par ko Krišjānis visu mūžu domajis, bet kuru sasneegt viņam nav izdevees neveenā dzīves laukā. Šo stāstu Poruks rakstijis tajā laikā, kad dzīves peeredzejumi un nemitigi jaunu atziņu meklejumi viņam ļāu satricinājuši veco hernhutisko ticību, bet jauni pamati noārdito veetā vēl nav radušees. Tapēc ari vecā Krišjāņa dabā tik daudz ne-meera, meklešanas, eekšēju pretrunu un neskaidribas, pretišķu domu izcīņas, nevarības apziņas un izmisuma. Tapēc viss stāsts kā pelekā miglā tinas pesimismā un atstāj lasitaju bez tās gaišās izredzes un noskaidrotā meera, kas staro no „Sirdsšķīsto ļaužu“ un „Kūkažiņas“ pēdejām rindam. Poruks eepin vecā Krišjāņa raksturojumā sava paša idejisko satricinajumu un psihisko eeviņojumu, kas ap 1905. gada revolucijas laikeem aizņem visus latveešu rakstneekus. Toreizejā kustiba nevēršas veen pret vācu mācītaju okupeto latveešu baznicu un viņas eekārtu, bet zocialisma vārdā ari teeši pret reliģiju un viņas konfesijam. Un šē galvenā kārtā pret to pasivo padevību un lēnprātību, ar kuru hernhutisms domaja pasauli uzvaret. Revolucionarā kustiba grib varai pretim stādit pretvaru, spēkam pretspēku, viņa prasa atteikšanos no indidualās pasivitates un aktivu uzstāšanos un izcīņu kopejeem spēkeem. Poruks gan visu mūžu stāvejis tālu teešai tautas atsvabinašanas kustibai, idejiski bijis tūvaks vecajai nekā jaunajai strāvai, bet leelā pārvēerte-

šanas laikmeta atbalsis skaidri sadzirdamas „Baltās drānās“ un vecā Krišjāņa rakstura tēlojumā.

No vēsturiskā veedokļa lūkojotees redzams, ka Poruks ar saveem „sirdsšķīsto ļaužu“ tēlojumeem itin kā noslēdz garo pastorali-kristigo sacerejumu virkni latveešu rakstneecībā. Viņš ir hernhutisma „pēdeja is mohikaneetis“ latveešu dzīvē un literatūrā. E t i s k i vērteti šee viņa tipi neparādas necik spožā gaismā. Viņos izpaužas vērgu tautas veenigi eespējamais etiskais ideals, kurš ir bezspēcigs grozit un pārveidot modernās dzīves apstākļus un eekārtu. Pār viseem šeem sirdsšķīstajeem cilvekeem guļ cara laiku zocialas un nacionalas nospeestibas un nabadzibas dvinga. Vis latveešu zemneeki varetu pārvērstees par Salkšņu tēveem un Kukažiņam, tomēr eksploatejami vērgi un nabagi viņi paliktos joprojam. Tomēr ari šee mums par šeem tipeem jasaka apmēram tas pats, ko teicām par Poruka tēloteem zēneem. Brutala praktiska materialisma un egoisma laikos viņi paceļas kā spilgts idejisks pretstats un atgādinajums. Reliģiskas veenal dzibas, tikumiska truluma un leekulibas pilnai sabee dribai viņi stāda preekšā īstas idejiskas apgarotibas un pašreizleedzibas paraugu. Hernhutisms ir pēdeja spilgtā uzmirdza arveen vairak dzīvei peeplokošam luteranisma garam. Ar to Poruka tipi dabū savu spilgto vēsturisko nokrāsu un nozīmi. Leelaka viņu tīri e s t e t i s k ā vērtiba. Eekšeeji veengabala būtnes, pilnigi nodibinatas un noskaņotas, viņas ari peemērotas saskaņotam ārejam notēlojumam. Plastisku vei-

dojumu Poruks mums nerāda. Viņam nav domataja un tēlneeka talanta. Viņš ir jūsmu liriķis un glezno portrejas. Un kur runajam par tēleem, tur jaedomas krāsam gleznoti notēli. Bet sirdsšķīstos ļaudīs mākslineeka krāsas aizsneedz neparastu izteiksmes spilgtumu un raksturību. Šee tēli dzīvo savu īpatnejo, rakstneeka eedvēsto dzīvību un dzīvo visa ta apkārtne, no kuras viņi izceļas kā savadas teiksmaiņas pagātnes būtnes.

VI. Lauku dzīve.

Poruka rakstneeka darbiba gan aptver tikpat lauku kā pilsētas dzīvi. Tomēr tā veen leekas, ka šai pēdejai viņš kā mākslineeks tāļaku stāvejis — neskatotees uz to, ka pats leelako mūža daļu pavadijis pilsētā, mācibas eestādēs un tāpat. Neskatotees uz to, ka pēc savas dzīves ārejā veida viņš peeskaitams īsteem pilsētneeciskas kulturas cilvekeem. Pilsētas dzīve viņa stāstos rādas bāla un neraksturiga. Pārak daudz idejiska satura viņš uzglabajis sevī no laucineeciskā hernhutisma. Pārak dziļi lauku daba, dzīve un cilveki pa viseem bēr nibas gadeem eespeedušees viņa atmiņās. Lauku dzīves tēlojumi Poruka darbos ir tee estetiski vērtigakee, tapēc ari pee teem galvenā kārtā kavejamees šajā īsajā, jaunatnei domatā apcerejumā. Paraugam aplūkosim še tikai dažus raksturigakos no teem.

1) „Pār drupam un gruvešeem“. — Šim stāstiņam itin kā eekšejs organisks sakars ar eepreekš pārrunatām „Baltām drānam“. Tur Poruks lika eeskanetees savām jaunā laika šaubam un nemeereem; še viņš itkā atskatas uz savu bēr nibas pasauli un pavelk bilanci mirstošajam hernhutismam. Tēlojumam rak-

sturīga rekviema noskaņa, un ta vislabak izpauž rakstneeka liriski sēro jūsmu eevijņojumu.

Vecais Zemīts eet pa celiņu starp vēja ligotām zaļām druvam, bet viņam leekas, ka viņš eetu pār drupam un gruvešēem. Tagadejā pasaule preekš viņa ari nav nekas cits, kā tikai drupas un gruveši. Vecs viņš ir un palicis darba nespējīgs. Kur veen viņš acis met, visur rikojas jauni ļaudis, jauneem rīkeem un jauneem paņēmeeneem. Kur agrak čūskas stajpijās pa purvu, tagad zaļo druvas un pļavas. Bet viņam nav preeka par šo jauno zelmeni. Viņš dzīvo pagātnei un tapēc nevar saprast un atzīt tagadni. Tagadnes cilveks un dzīve viņam sveši un viņš netic teem. Ja viņam vēl nebijuse ticiba uz jaunu jauku dzīvi debess mājās, viņš laikam ļautu ari savām pagātnes atcerem nosliģt aiz apvārķšņa. Bet ta viņam vēl ir, un tās vārdā viņš nolād zemi un ļaudis, kuri mainijuši savus eeskatus un palikuši veenaldzīgi pret vecajeem svētumeem. Nav vairs uzticibas, nav īstenibas, ticibas un mīlestibas. Un tapēc viņš katru rītu pār drupam un gruvešēem eet uz veco pussagruvušo saeešanas namu, kas veentuģi skumst upmalā, balto bērzu vidū. Atver logu un durvis, skatas, kur sakaltuši, putekļeem segti vainadziņi vēl karajas pee seenam un bibeles misiņa āķeem guļ uz galda. Acis viņam pārplūst asaram un viņš saļimis skaita savu vecu veco lūģšanu.

Poruks mums še tēlo raksturīgu veco ļaužu traģediju, kurai līdzīgu ikveens būs ari savā apkārtnē novēroģis. Konservatīvisms, akla peekēršanās visam vecajam, bez šaubam, ir sabeedriski negatīva, neaizturamo dzīves

attīstību traucējoša parādība. Dzīve nemitīgi rit uz priekšu. Pārveidojas saimnieciskās un sabiedriskās dzīves eekārta un līdz ar to cilvēku eeskati un visa viņu psihiskā daba. Zocioloģiski vērtējot, mēs varetu tikai noleedzoši izturetees pret tādeem Zemišiem, kuri neredz dzīves tāļako un augstako pakāpi, visus jaunos sasneegumus un eeguvumus, kas tā pārsneedz bijušo un pagājušo, kā šagada koks pērngadejo. Grūti noteikti sacīt, ka rakstneeks savā stāstiņā skumst līdz Zemitim un noleedzoši skatas uz kulturdzīves tagadni. Ar saprotamu smalkjūtību viņš atturas izcelt pats savu pozīciju un veidokli šajos sadzīves jautajumos. Bet nepārsprotami izjūtama ir viņa līdzjūtība vecajiem lauku ļautiņiem, dzīves nomalā pamestajiem, aizmirstajiem romantiskās pagātnes sapņotajiem. Viņš nemēģina aprādīt, ka arī apraudatā pagatnē viss nebūt nav bijis tik nevainojami labs un vērtīgs, ka vecās paaudzes cilvēkiem tāpat bijušas savas kļūdas un nepilnības. Viņš šoreiz nemoralizē, nenosoda un nepropagandē, bet notēlo objektīvi, estetiski peevilcīgi un pār tēlojumu izlej savas jūsmas silti-sirsniņo plūdumu.

2) „Ubagi gada tirgū“. — Porukam ir arī peevilcīgs humorista talants. Dzīvi un cilvēkus viņš neanalizē sabiedriski un idejiski un par viņu vājībām nekad neraksta zātīru. Bet kā visi romantiķi, viņš beeži veen noraugas uz teem ar filozofisku ironiju un tēlo rāmā humorista garā. Šāda peeskaņa viseem viņa labakajiem lauku dzīves stāsteem. Starp teem izcilus stāv „Ubagi gada tirgū“. Divi nabagmājas eemītneeki, Šķībais Ješka un Sisenis pošas uz tuvejo Māras tirgu

eepelnitees. Zīmigeem vilceeneem rakstneeks patēlo abu konkurentu pretišķos, patversmes un ubagu dzīves veidos raksturus un leelos nodomus gada leelakajā notikumā. Īpatnejā profesija viņus padarījuse brutalus un mantkārus, viltīgus un neuzticīgus. Visas lauku pasaules ļaunās īpašības leekas sakopojušās šajos dzīves izsūktajos, [sakrop]otajos un atmostos. Viņi atmaksā pasaulei ar to pašu, ar ko pasaule viņeem maksajuse. Visbezkaunigākā kārtā viņi izmanto māņticīgos ļaudis, apvārdodami lopus un pārdodami turpat no strauta pasmeltu „svētītu“ ūdeni. Un ari šajā veikalā tas gudrakais un attapīgākais uzmetas par uzņēmēju un ekspluatatoru, bet otru peeņem sev palīgos par rubli deenā, puspudelīti un pakiņu tabakas. Un kopejā darbā tāpat lūko veens otru apšmaukt un preekš sevis vairak eeraut. Gala iznākumā uzņēmuma nodibinatajs aizeet ar pilni peebāstu tarbu, bet algadzis guļ krogā gar seenu un no viņa nāk degvīna un ķiplokdesas smaka.

Tēlojums izveidots spilgtām realistiskām krāsām. Viņā grūti sazīmet citkārt romantisko, jūsmīgo, labprāt moralizejošo autoru. Par sevi vērtīgo stāstu vēl izsver viņa zimbolisiiskā noskaņa. Tuvak palūkojot, tur varam saskatīt dziļdomīgu karikaturu visai lauku dzīves eekārtai, kura cilvēkus padara par brutaleem bezsirds kustoņeem bez jebkādas garīgas vērtības un augstakeem centeneem.

3) „Dzīves mīklas“ — ir plašaki tverts un slaidakeem vilceeneem veidots stāsts no zemturu dzīves. Tikpat aptverā kā raksturos un zituacijās viņš atgādina jau agrak literatūrā daudzkārt dzirdetus motivus. Nāk

prātā Neikens, Purapuķe — pat Gogoļs un Šekspirs. Porukam pasaules literatura nav sveša. Bet ja ari veens otrs motivs viņam no tureenes eeskanejees, tad tomēr veidojamā veela, estētiskā izdoma un eetērpas forma ir viņa paša. Šis ir veens no labakajeem Poruka lauku dzīves stāsteem — ari veens no labakajeem tautas stāsteem tā sauktā nacionalistiskā virzeena gaumē.

Divi neveenadi un nesaticīgi kaimiņi, Leepa un Kārklīšs. Viņu pretiško raksturu tēlojums pilnīgi Neikena garā — tikai bez Neikena moralizejošās tendences, pretmetos spilgts un labsirdīga humora pārspidets. Divas ķildīgas seevas, kuras galvenā kārtā vainīgas pee visa ta eenaīda un savstarpejām sadursmem. Un peeauguši bērni, kuri tāpat ķildojas pec savu vecako parauga. Šajās ķildās aiz pavisam neecigeem eemesleem teek redzama visa lauku dzīves šaurība un sīkulība, kas ari cilvekus padara sīkus un maziskus. Egoistiska pašmīla un mantkāre virza un loka šo dzīvi un cilveki pat ar visu labo gribu neka neespēj pret visuvarenajeem tradīciju spēkeem. Pat tāds cilveks kā Leepa, kas tuvu rada Poruka pazīstamajeem labsirdigajeem zemneeku cilvekeem, nevar atturetees preti apkārtnes vispārejai tendencei. Bet Poruks šis nošķiras stāstos nav pesimists un nenovada stāsta konfliktā aizķertos cilvekus līdz kaut kādam traģiskam atrisinajumam. Viņa lauku ļaudis savas samaitatās dabas dziļumos tomēr vēl slēpj veselīgu cilvecības un tikumības dziļus. Japagrozas tikai apstākļeem, janāk tikai asakam vēditajam notikumam, un viņa daba padodas kā veegli veidojama veela. Abas saimneeces kādas neglītas ķil-

das pēc nonāk pee teesas un ceetumā — un līdz ar to, protams, ļaužu izsmeekla valodās. Tas apvalda viņu niknumu un leek apsvērt līdzšinejās dzīves nela-bumu. Un kad pēc tam vēl veena kaimiņa dēls ap-prec otra meitu, tad izzūd viss naidš un kaimiņi sāk jaunu, saticigaku un skaistaku dzīvi.

Stāsta epizodes neleekas visai labi sakausetas veengabala veselā, kapēc ari rakstam psiholoģiskā motivacija veetam nenobeigta un nepilnigi pārleeci-noša. Ta Poruka rakstos beeži sastopama parādība, izskaidrojama ar to steigu un paviršību, ar kādu viņš parasti strādajis. Bet atsevišķi skati — sevišķi Leepas gājeens uz krogu un teesas procedura — saista ar rakstneeka dziļo izjūtu, apbrīnojami raksturīgi uztver-teem novērojumeem un rotaļojoši veiklu mākslineecisku atdarinajumu.

4) „Dzimtas plaisa“. — Atkārtosim še vēl reiz, ka Poruks skatas optimistiski uz lauku dzīvi un cilvekeem, lai cik kļūmigos apstākļos tee atrastos. Sarežģitees un sastrēgt var tikai dzīves āreene; bet ja eekšejais kodols vesels, tad atšķetinas atkal un saska-nīgi plūst joprojam tālak. Kamēr dzimtā vēl valda patriarchala eekārta, tur var atgaditees siki traucejumi aiz kaut kāda nejauša starpgadijuma vaj neparedzetas rakstura īpašības. Bet ja viņā šķeļas paši pamati, ja bērni atraujas no vecajām tradicijām, no tēvu tēvu ticības un līdz ar to no vecaku sabeedriskas un etiskas vadonības, tad atveras plaisa, kura vairs nav aizpil-dama. Latveešu dzimtas dzīvē tas bij novērojams sevišķi pirms 1905. gada. Tautas atsvabinašanas sle-

penās idejas aizrāva leelako jaunatnes daļu, tajā skaitā arī laucineeku dēlus un meitas pilsētas skolās. Kungam klausīt un paceetīgi savu krustu nest radusi vecā paaudze to nevareja saprast. Neprāts viņai izlikās jaunatnes aizraušanās un visa revolucionārā kustība, kur personīga labklājība un pat dzīvība bij jaleek uz spēli. Bet no āreenes, no politiskajeem centeeneem šī plaisa eevilkās arī dziļak, pašos dzimtas pamatos, viņas etiskā un reliģiskā pārleecibā. Atsvabinašanas kustības dzinejs slēpās pilsētas strādneecibā un zocialisma idejā. Bet ta aptver visu cilveku domu un jūtu būtni un vispirmā kārtā visu vecajā dzīves eekārtā eeaudzinato eeskatu pārvērtešanu. Pasivas pamācības veetā ta prasa aktīvu līdzdarbību kopejā cīņā pret at-tīstību kavejošeem spēkeem. Veco tradīciju veetā jaunās dzīves un nākotnes mērķu atziņu. Ticības veetā zinatni. Visa jaunās pasaules intelektuālā un psihiskā daba nostājas asā pretstatā vecajai pasaulei. Atveras plaisa, pār kuru nav redzams neveens tilts uz kopeju saprašanos vaj izlīdzinašanos.

Tādu traģisku momentu Poruks tēlo savā „Dzimtas plaisā“. Ilgu laiku vasaras vidū list leetus, nosizdams veldrē rudzus un pļavas peenezdams smilktim. Saimneeks ar savu seevu gaužas deevam par šo nelaimi. Bet dēls, realskolneeks, smejas šajās gaudās klausidamees. Pēc viņa eeskata visām tamlīdzīgām nelaimem savi dabiski cēloņi, kurus nekas nespēj novērst. Tas atkal ārkārtīgi uzbudina tēvu un māti, ku-reem visu cēloņu cēlonis ir veenīgi deeva neizprotamā griba. Asā vārdu izmaiņā teek redzams, ka nesaskaņu

plaisa eetveras vēl dziļaki. Dēls protestē pret to, ka viņam neļauj runāt — ka no viņa grib iztaisīt tikai kungu ērtai omuligai dzīvei, bet nevis domajošu cilvēku, kas skolā eegūtās zinašanas apzinīgi izleeto plašaku eeskatu un jaunu atziņu meklejumeem. „Viņam ir jarikojas pēc manas gribas un nevis man pēc viņa gribas!“ tēvs dusmās kleedz. Viņš ir radis valdit un pavēlet, un nevar peelaist, ka dēls kādā veetā būtu gudraks par viņu. Neskolotais vecakais brālis un māsa itin kā gribetu sameerinat, izlidzinat nejauko plaisu un kaut kā saglābt irstošo dzimtas dzīvi. Bet viņu valodas skan kā tukšas frazes starp diveem nesaveenojami naidigeem uzskatu pretmeteem. Pate dzīves attistības gaita tos ir radijuse un cilvēku labai gribai tee nav iznīcinami.

Ne veenreiz veen Poruks savos darbos aizķēris šo moderno parādību latviskas dzimtas dzīvē. (Sevišķi plaši viņš to apstrādajis dramā: „Hernhuteeši“.) Viņa dzīvi un literarisko darbību analizejot redzams, ka se v i p a š ā viņš dziļi un traģiski pārdzīvojis līdzīgu pretišķu eeskatu sadursmi — lai ari ne sabeedriski-idejiskā, bet vairak tikai reliģiski-etisku atziņu laukā. Līdz mūža beigam šīs divas atziņas (patriarchali-idealisticā un moderni-racionalisticā, kristianisms un nicšeanisms) viņā cīnijušās un nav nokļuvušās ne pee kāda izcīņas rezultata. „Man gribas pee skaidribas kļūt!“ — izsaucas viņš kādā savā dzejolī; un apslēptā veidā šis sauceens skan ļoti daudzos viņa darbos. Bet pee skaidribas viņš neteek. Un, laikam, tapēc ari

nupat pārrunajamā stāstā viņš neatrisina līdz galam laucineeku dzimtā eevērpušos konfliktu. Viņš uzstāda problemu, bet nedod tam nekāda noteikta atrisinājuma. Māklineeciskā ziņā tas nekādi nav uzskatams par kļūdu. Rakstneeka uzdevums nebūt nav dot izsmelošas atbildes uz viseem, ari paša uzstādītiem idejiskeem un teoretiskeem jautajumeem. Rakstneekam ir pilnīga teesiba parādīt tikai zināma idejiska konflikta psihisko pusi. Konkrētos tēlos un ainās rādīt, kā viņš parādās dzīvā dzīvē un cilvēkos; bet peē kādām konzekvencem un izcīņas rezultateem tas noved — to viņš var atstāt ari lasītāja paša izdomai un fantāzijai. Savā ziņā satura bagatīgākeē un peevilcīgākeē ir taisni tee sacerejumi, kur pāvedēns tikai eevērpts, bet viss tālakais risinājums atstāts lasītāja idejiskai un estetiskai pašdarbībai.

uzrisas momentā un tālakās veidošanas procesā izvirzas no tās lauku pasaules, kurā viņš atrod tēleem un ainam veelu preekš saveem veentesigajeem lauku laužu stāsteem. No šīs pasaules viņu izceļ moderno ideju aizkustinājums, un tapēc viņa fantazija meklē citu peeturas punktu plašakos apvārkšņos — vēsturē, mitoloģijā un vispasaules literatūrā. Pa leelakai daļai šee Poruka alegoriskee tēlojumi izdomas dziļumā un estētiskā veidojuma vērtībā gan neaizsneedz viņa latviskā dzives un ļaužu stāstus. Paša idejiskā neskaidriba itin kā saista rokas ari mākslas tēlojumā. Tomēr tādas alegorijas kā „Faķirs“ peeskaitamas Poruka vislabakajeem darbeem.

1) „Zelta adata“. — Ta ir pasaka par skrodera mācekli Švipstiņu, kam meisters uzdāvina zelta adatu, „kurai peemīt ta īpašiba, ka ar to darbu var veikt desmit reiz ātraki nekā ar veenkāršu, bez tam ar viņu šūtais apģērbs ir ļoti izturigs, tas goda vīru padara jaunaku, bet blēdi izķēmo un dara nejauku; vīru, kas runā pateesibu, tas patikami silda, bet meli tas sāk kost kā tūkstoš blusas, tā ka tam nabagam ir breesmigi jakasas. Bet tas brīnišķigais, kas ar šo adatu stāv sakarā, ir tas, ka ta dara laimigu savu īpašneeku, ja tas ar to strādā preekš labeem ļaudim, bet sāpes, ja tas gatavo apģērbu neleešeem. Ja adatas īpašneeks ir pašulaik vīrs ar godigeem mērķeem un labu sirdsapziņu, tad zelta adata top visai čakla un dara savam kungam īpašu preeku, bet ja viņš ir ko nozeedzees vaj kļūvis neuzticams savam goda prātam, tad zelta adata dur viņa pirkstus, un šee dūreeni sāj kā skorpiona dzēlums.

Bez tam adatai peemīt īpaši magnetisks spēks, kas dara eespaidu uz īpašneeka galvu un sirdi. Šis spēks viņu dara gudru un attapīgu, modina to uz labu un beedina no ļauna.“

Kā redzams, šai brīnišķīgai adatai peemīt visas tās īpašības, kas nepececešamas, lai pasauli padarītu labu, godīgu, bagatu un laimīgu. Un skrodermāceklis Švipstiņš ir izredzets vīrs izdarīt šo pasaules aplaimotāja darbu. Viņam gan jasteidzas apmeklet savu slimo māmiņu, bet paša personīgām un dzimtas interesem katrā ziņā jāpeekāpjas tik augstu uzdevumu preekšā. Un tā viņš nokļūst nabagu namā, kur visi eemītneeki ir badā pamiruši un puskaili. Bet paēdinašanas un apšūšanas darbs nenorit tik veenkārši un veegli, kā to varetu domat. Nabagi plēšas un kaujas ap eegūstameem labumeem un nabaga skroderim ir ko izturet viņus visus apmeerinot. No nabagmājas viņš nokļūst taisni karaļa pilī, un tur viņam klājas vēl bēdigak. Par taisnību un pateesību uzstādamees viņš sanāk naidā ar zagligeem galmineekeem un teek eemests ceetumā. Laukā izlaists viņš steidzas uz savu māmuļu, bet atrod to jau nomirušu. Un kad viņš sāk dusmotees uz savu zelta adatu, kas pee visas nelaiimes vainīga, ta eedur viņam pirkstā un viņš mirst.

Nepareizi būtu sacīt, ka Poruks savu pasaku domajis kā zatīru par tagadejā pasaulē plaši izplatīto filantropiju jeb labdarību, kurai īstenībā nav nekādas nozīmes un kura nespēj novērst ne badu, ne kailumu. Kā jau vairakkārt norādīts, Porukam ir sveša sabeedriska doma un zociali-idejisks vērtējums. Kā visur, tā arī

„Zelta adatā“ viņš raugas uz dzīvi un cilvekiem tikai no individuēli etiska veedokļa. Bet arī no tā viņš galu galā nonāk pie teem pašem negrozameem slēdzeeneem. Dzīves apstākļi nav pārgrozami atsevišķas labdarības un pašuzpurešanās ceļā. Nelāgos apstākļos izaugušee cilveki nav pārgrozami ar dāvanam un labeem peemēreem veen. Ikveena labdarība atraisa un provocē cilveku samaitatā dabā dziļi eeslēptās egoistiskā salkuma dziņas, kuras nav izsprediķojamas ne ar varu izdzēnamas. Tomēr šo dzīves un cilveka zocioloģiski-psichisko pusi Poruks šē nav gribejis izcelt. Pēc sava romantiķa rakstura viņš tēlojis atsevišķa individa-idealista traģediju mūsu „tumšās, ļaunās“ dzīves gaitā. Veena cilveka labee darbi izsīkst kā ūdens pileens sausā smilktī — un lai arī viņa rokās būtu tāds brīnišķīgs spēks, kā Švipstiņa zelta adatā. Lai arī viņš būtu tik pašai dziedīgs, kā Poruka skrodera mācekļis ar visu pārejo pasaku varoņeem kopā. Varoņu laiks peeder vēsturei un pasakam. Tagad dzīvi un ļaužu likteņus veido ļaužu masas savstarpejā sacensībā. Kolektivismā gadu simtenis rēķinas tikai ar veseleem ļaužu kopumeem, kuros arī individuēlai pašai dziedībai, tikumībai un varonībai eevērojama eerosinoša un pat vadoša loma. Tāda nu reizi ir dzīves gaita un mēs tur neka nevaram grozit. Tāda atziņa arī Porukam nebij sveša. Tikai tā nesaskaneja ar to, kas viņā eedzimis un eeaudzinats. Pārak dziļi viņā eesakņojusēs patriarhalā laikmeta idealistiskais individualisms, ticība atsevišķā cilveka labai gribai un eespējai. Kā aicinājums un pamudinājums skumjā nokrāsā izskan viņa pasakas beigu rindas:

„Kurš no jums ees un meklēs pēc zelta adatas? Švipstiņam pirkstu sadurot viņa nokrita zemē un turpat viņai vajag atrastees.“

2) „Faķirs“.—Ši ir ta dziļdomīgākā, satura bagatakā alegorija, kādu idealistiskais, transcendentalais pasaules uzskats radījis latvešu rakstneecībā.

Indeetis Mantra staigā pateesibas ceļus, bet taisni tapēc deevklis Brāma viņu neeredz. Brāmam nepatīk, ka cilveki grib paceļtees augstak un eedomajas mīļot pateesibu. Viņš ir patvaldneeks un varmāka kā visi deevi. Viņam patīk, kad ļaudis cits citam izknābj acis, kad tee savā muļķībā stumdas un kūņojas, smejas un raud veens par otru. Pateeso un svēto viņš necees, jo tee grib itin kā tikt viņam līdzigi. Viņš taisni vēlas, lai cilveki kuļas savā zemiskumā, nepilnībā, netikumos un grēkos un tad nāk pee viņa peedošanas izlūgtees. Tad viņš īsti var apzinatees savu visvarenibu un cilvekam neaizsneedzamos augstumus. Cilveka cenšanās pēc pateesibas pazemina viņu. Ta ir cenšanās pēc līdzdalības viņa varā. „Tikai es zinu, kas ir pateesiba,“ viņš lepni nosaka nabaga Mantram un par sodu ta augstprātībai iznīcina seevu un četrus bērņus. Un Mantra sāk šaubitees par saveem pateesibas un taisnibas meklejumeem. Viņš uzkāpj atkal augstā kalnā vērot pasauli un dzīvi. Un tur viņš redz, ka zilonis samin tīgeri, to saplosa lauva, bet lauvu nožņaudz čūska. Čūsku nonāvē cilveki, bet zelta gabala dēļ paši apkaujas cits citu. Pēdejais cilveks ar laupījumu bēgdams dabū galu bezdibenī. Tas viss noteekas ar Brāmas ziņu. Tad Mantra saprot, ka Brāma pasauli radījis tikai sev par nežēlīgu laika

kavekli. Dzīvi viņš padarījis par chaosu, kurā nekāda mērķa ne augstaka nolūka nevar saskatīt. Visa pateesības un taisnības meklešana ir velta. Cilveks ar visām savām teeksmem un izziņas salkumu ir rotaļa Deeva rokās. Tad Mantra nocērt paresnu koku un nostājas uz ta stāvet — par spīti Brāmam un paša pateesības slāpēm par slavu. Tā viņš tur nostāv septiņus gadus un spītīgi klusē. Indijas saule dedzina viņa galvu, bet seja paleek ledaiņi auksta kā akmenī cirsta. Nomirst un sabirst par putekļeem. Ļaudis no malu malam nāk viņu apbrīnot, bet nesaprot viņa svēto spītu. „Bet Brāma valdija tālak.“

Ārkārtīgi raksturīgi Poruks šajā alegorijā parādījis cilveka abstraktās spekulatīvās domas nespēju atrisināt augstakos būtības jautajumus. Leekas, viņš te itin kā turejis teesu ari pats par savu reliģisko pasaules eeskatu. Ja tas tveras pee izstrādatām noteiktām dogmam un saistas ar vēsturiski nodibinajušos kultu praktiskas dzīves eejomā, pasaule un dzīve un cilveka uzdevums viņā ir skaidrs. Bet līdz ko atmet veenkāršās parašās eedibinato un sirds jūtu preekšā rakstīto, un ar abstraktas domas un reliģiskas metafizikas palīdzību eespeestas būtības noslēpumos, pretruņu chaos noslīcina un iznīcina cilveku. Cilveks aizeet bojā, visi jautajumi paleek neatbildeti, bet Brāma valda tālak.

Reti kādā citā darbā Porukam izdevees tik koncentrets, stingri norobežots, izteiksmes pilns veidojums kā „Faķirā.“ Pusotras lapas garais tēlojums var node-ret kā paraugs beletristiski-filozofiskai alegorijai.

VIII. Garaki dzejojumi.

1) „Zilizana sirdsdedze.“

„Ši ir ta dzeesma par Zilizanu,
Kas pasaulē mīlet gāja un ceeta,
Par mūžīgā daiļuma mekletāju,
Kam dzīvē peenācās goda veeta,
Kam mīlestībā sirds dega leesmās,
Pats mīlets kļuva nē no veena,
Kas meeru slaveja savās dzeesmās,
Ko apsmeeklā veda katra deena.
Ši ir ta dzeesma par Zilizanu,
Kas veentulis nesaprasts apkārt klīda,
Par brinišķīgo Saulzibas dēlu,
Ko ļaunais un ari labais nīda,
Kas mātes meesās nolādets dzima,
Kas trūcībā dvivodams mežā auga,
Kam nebija neveena drauga,
Kas cilveci mīlet nenorima.“

Šis Poruka dzejojums palicis latveešu jaunatnei mazak pazīstams kā viņa mazās liriskās dzeesmas. Varbūt, tas pa daļai ari tapēc, ka teem, kas peeraduši Poruka lirikas popularā satura un skanīgās veenkāršās izteiksmes, grūtāki peerast pēe šī episkā dzejojuma

komplicetā satvara, kur vairaki vēstījuma pavedeeni daudzreiz pateesam savijas grūti atrisinamā mudžekli. Tomēr arī „Zilizana sirdsdedzē“ pazīstam Poruku — lai arī, varbūt, no citas, mazāk aprastas, bet savā ziņā pēevilcīgas puses.

Zilizana kritiskā aplūkojumā mums vispirms janošķir viņa dažados motīvus par sevi — lai tad atgriezdamees jo labāk varetum pārskatīt visu veselo kopumu. Poemu vaj, ja patīk, epu lasot neviļus nāk prātā lelee tautu epi, kuros tautas dzejiskais ģenijs mēģinājis eetvert un apgaismot savas pagātnes teiksmaino vēsturi, kā arī izcelt savu primitīvi-naīvo pasaules atziņu un reliģiskās jausmas. Bet tomēr vistuvāki Poruka dzejojums stāv pazīstamai Longfello „Dzeesmai par Haijavatu“*), zem kuras eespaideem tas nepārprotami raksti. Tomēr par atdarinājumu vaj pakārdarinājumu to nevar saukt. Tikai zināmu eerosmi Poruks dabūjis no Longfello dzeemas, tikai dažos paņēmeenos skaidri samanāmi sveši eespaīdi, kuri tomēr netraucē latviskā dzejojuma oriģīnelo noskaņu. Viņa eekšējais idejiskais saturs eetverts senātnes vēstures rāmī. Dzejas meti risinas no latveešu tautas pirmājiem laīkeem. Varoņa preekšteču un viņa pašā dēkaiņā gaita vijas pa līvu un latveešu pēdejo cīņu tekam. Protāms, dzejas atstarojumos nav ko meklet objektīvas vēsturiskas pateesības — ja vispāri var runāt par kaut kādu vēsturisku pateesību, kur mums pēejāmas tikai dažādi tulkojamas kronikas un teiksmaini nostāsti. Te no svāra tikai tā dzejiskā pateesība, ko mākslineeks paspējis eeveidot savā darbā. Tautiski-vē-

*) Latviski A. Švābes skaistā atdzejojumā.

sturisku epu vārda istā nozīmē Poruks nav eespējis radīt. Preekš ta viņam trūkst īsta epiķa meera, nosvērtības un eekšēji vērojošas objektivitates. Peetrūcis viņam arī epā nepececešamās tautas gara mantu aptvara un izveida spējas. No tām viņš aizķēristikai pa gabaliņam, visu pārejo aizpildidams paša [dzīvās fantazijas situacijam, iztēlojumeem un alegoriskām zimbolistiskām figuram.

Viss „Zilizana sirdsdedzes“ ārejšais saturs un viņa eētērpā leekas svešads starp pārejeem Poruka darbeem. Bet drusku veen ceešak eelūkojotees aiz šīs ārpuses, sastopam atkal to pašu veco paziņu. To pašu romantiķi, kurš mūžu nostaigāja un aizgāja kapā ar savu dzīvei svešo sapņaini dzejisko idealismu. Redzam, kā Zilizans pēc Haijavatas parauga uzaug meža veentulībā, dabu un viņas dzīvi vērodams, veenā veenīgā atziņā eeaugdams, veenā visuaptverošā sirdsdedzē eekaizdams.

„Dabas likums visaugstakā griba.

Kas var izprast dabas mērķus,

Kas lai izzina Deeva prātu?“

Ta ir ta pate atziņa, aiz kuras faķirs spītedams septiņus gadus nostāveja uz celma un sabira putekļos. Ta pate, kas izpaužas itin visos Poruka filozofiski-beletristiskajos sacerejumos. Bet kadēj īstam varonim arī izprast dabas mērķus un Deeva prātu?

„Nem kokli, ej pasaulē dzeedat un ceest,

Tev visu ļaunu par labu būs greest.

Ej viņeem meeru sludini

Un milestības kokli skandini!“

Preekš ta nav vajadzīgs nekādas prāta atziņas, bet tikai apgarotā idealisma un mīlestībā degošas sirds. Zilizans ir tuvu rada viseem Poruka idealistiskajiem „varoņiem“ — arī skroderam Švipstiņam — kuri gribeja pasauli labot un aplaimot un ar dzīvību samaksāja savu neprātīgo mēģinājumu. Zilizans ar savu sirdsdedzi klist pa visu zemi, velti meklēdams remdināt savas „mīlības sāpes un daiļuma slāpes.“ Viņa dzeesmas par savstarpeju brālību un mīlestību neatrod atbalsa ļaudīs, kuri mūžam karo savā starpā un eēnist un vajā svešo mīlestības dzeesmineeku un praveeti. Kā dzimušam, mežā Zilizanam veentulim janobeidzas.

Dzejojumā ir veetas, pēc kurām varetu domāt, ka dzejneeks pa daļai arī pats savulikteni eeveidojis šajā dzejiskā tēlā. Pateesībā arī viņa paša dzīve stipri atgādina Zilizana peedzīvojumus. Veentulis un nesaprasts arī Poruks visu īso mūžu nodzīvojis latveešu sabeedribā. Demokratija pēc savām dzīves interesem un centeeņiem dabiski nevorejā sajūsminatees par viņa hernhutiskajiem idealeem un aristokratisko individualismu. Pilsonība nesaprata viņa daiļuma teeksmes un lepno mākslinecisko atturību. Tomēr šos personigos pārdzīvojumus var tikai minēt, bet ne skaidri apzīmet Zilizana tēlā. Vispāri šim dzejojumam trūkst stingraka noskaņojuma un veengabalības. Poruks nav atradis episkas dzejas plūsmei nepeeceesamo noteikto gultni. Viņa stāstijums ik acumirkļa daļas dažādās atzarēs un sazarēs, lasitāja uzmanība teek raustīta no veena preekšmeta uz otru, no veena tēla pee otra. Dažadee pārstāsti un atstāsti pārrauj aizsākto pavedeenu, viss epa ritums ir nervozi

neveenads, itkā salauzīts, kapēc kopeespaids deezgan vājš. Bet ar visu to „Zilizana sirdsdedze“ samērā ir veena no vērtigakajām stāstu dzejām šajā visai nabadzīgajā latveešu dzejas nozarē.

2) „Daugava“ — veidojumā ir pilnigaks dzejojums nekā „Zilizana sirdsdedze“. Tajā veens pats — Staburaga teikas motīvs, tas dzejai peešķir itkā pagaras baladas noskaņu. Sēļu virsaitim Staburagam ir mīļota meita Varavīksna. Bet viņam pareģots, ka reiz nāks no jūras vīri, nokaus viņa vīrus, bet meita eemilēs viņa eenaideeku. Tapēc Staburags eesloga meitu pils tornī. Bet tas nelīdz. Bruņineeki uzbrūk, nodedzina pili un aizved Varavīksnu. Virsaitis aiz bēdam sastingst un paleek par raudošu klinti.

Saprotama leeta, tas ir tikai satura skelets. Pat stāstu dzejai nebūt nepeeteek veen ar kailu satura atstāstījumu. Pēc ta vēl nevaram dabut nekāda eeskata par dzejas īpatnejām savadibām un estetisko vērtību. Vispāri jaatzīmē, ka arī pašas labākās Poruka stāstu dzejas mākslas pilnības ziņā neaizsneedz viņa īsos dzejoļus, kuros visi svešee eespaidi izkūst viņa radošās individualitātes ugunīs un izkristalizejas īpatneju daiļumu starošos kristalos. Episkā dzejā svešee eespaidi vairak vaj mazak, bet veenmēr samanami. Pār „Daugavu“ guļ Heines blāzmaiņi-dzejiskā ēna. Ta samana tikpat balades eeskaņā, kā noslēgumā un pa daļai arī pašā teikas izdomā un veidojumā. Bet Poruks nav atdarinatajs un kompilators. Tuvu radneecīgais svešais dzejneeks tikai dod viņam eerosmi un itin kā pavada dzejiskas veidošanas darbā, ko veic viņa pašā

mākslineeka spēks un sajūsma. „Daugavas“ dzejojumā raksturīgākā būtu latviskā noskaņa — taisni ta noskaņa, kas tautas eedomā saistas teeši ar Daugavu. Daugavas krastos paceļas senee pilskalni un rēgojas krustnešu piļu drupas. Nolejās ir kauju un citu vēsturisku notikumu veetas. Ik novadā vecu ļaužu atmiņa ir uzglabajuse simteem nostāstu un teiku par Daugavu. Kā zils pavedeens Daugava aizlokas pāri vēstures apvārksnim un nogrimst teiksmaiņā miglajā, no kura dzejneeka fantazija ceļ laukā visbrīnīšķīgākās ainas un tēlus. Pāri viseem teem paceļas raudošais Staburags, kā vērgu tautas likteņa zimbols. Tas ari visbeežak minets latveešu dzejā. Poruka dzejojums te ir veens no plašakajeem, lai ari raksturīgākās Daugavas noskaņas te nemana. „Daugavā“ nav neka izmekleti jauna, ne pārsteidzoša saturā un mākslineeciskā izdomā. Viņas smaguma centrs tajā pašā romantiskas mīlestības konfliktā un viņa parastajā traģiskā atrisinajumā. Bet tas Poruka dzejiskai dabai tuvs un viņa fantazija to visveeglak aplido. „Daugavas“ panti nav sakarīgi saskaņoti un saskaņā istureti līdz galam. Tomēr veetumis tee aizsneedz leelu veenkāršību un peeglaudību, lai ari nepārtrauktu melodiju viņos nedzirdam.

3) „Nebijušais un divi veentuļi“. — Ja šo Poruka sacerejumu peeskaitam dzejojumeem, tad vairak tikai pēc viņa eekšējā satura, ne pēc ārejās formas. Itin kā dzejas rindam rakstīts, viņš tomēr būtībā ir tikai ritmiska, dzejiska proza. Peemēra dēļ citesim dažas rindas:

„Nebijušais palika Nebijušais,
 cilveka veids palika cilvekam.
 Jauna nojausma tomēr
 aizgrāba ļaužu prātus,
 viņi slaveja
 jaunās, nesaprotamās parādības,
 kuras viseem dabas likumeem
 uzstājās preti.“

Katram leekas, ka šo sacerejumu varetu rakstīt arī pilnām, neapraustītām prozas rindām. No sava satura viņš neka nezaudētu. Tomēr reiz dzejnieks tādu neparastu rakstības formu izvēlejees, mums jameklē viņas idejiskie cēloņi un mākslas nolūki. Un tos meklējami neviļus uzejam arī dažas svarīgākās īpašības šīs svešādās dzejas satura pamatraksturā. Un tad redzam, ka dzejniekam brīvā panta forma bij jaizvēlas tapēc, ka šoreiz tai jaizveido tīri intelektuēla veēla un abstraktas domas saturs. Saistītas rindas ar nosvērtu ritmu, atskaņam un citeem konvencioneēleem dzejiskās izteiksmes līdzekļeem nepeeceēšamas liriskās jūsmas eerosinajumam. Nesaistītais pants vairak peemērots intelektuēlas jausmas modinajumam un domu caurdvēstas cildenas jūtoņas sacelšanai. Tas ir apmēram tas pats paņēmeens, ko sastopam retoriskajā ebreju dzejā; ta atstāj spēcīgu estetisku eespaīdu arī uz teem, kas par viņas saturu nebūt nevar sajūsminatees. Cik leēlu, teeši dzejīsku eespaīdu var sasneegt arī ar šādu, vairak domu dzejai peemērotu formu, rāda sekošs gabaliņš no „Nebijušā un diveem veentujeem“:

„Ilgas deg saulē,
ilgas balina mēnesi
un ilgas spulgo
iz zvaigžņu dimanteem;
rozes un liljas tvikst ilgās;
un no ilgam dzīts
rit ūdens uz jūru.“

Cik daudzkārt vairak svaigas oriģinalitātes un dzejiska skaistuma ir šajās domu pilnajās veenkāršās rindās, nekā dažāda laba dzejneeka mākslīgi izstrādātos pantos, kur ritums un atskaņas un citi obligatoriski formas prasījumi peespeež leetot šabloniskus un maznozīmīgus vārdus un veselus teiceenus. Te dzejneeks var brīvi runāt tā, kā viņš domā un tēlot teeši tā, kā viņa jūtas strāvo. „Nebijušā un divos veentuļos“ Poruks ir sneedzis intelektuelas, filozofiskas dzejas paraugu, veenigo latveešu literatūrā, kuram netrūkst patetiski-liriskas jūtu plūsmes un dziļu domu satūra.

Divi veentuļi, tee ir: deevs, kas visu var aptvert un visu mīl, un sātans, kas visu var postīt un visu eenist. „Šee divi veentuļi ir mani ideāli un trešais, mans augstākais ideāls, ir Nebijušais.“ Abu veentuļu torņi stāv uz augstās baltās deevu klints putošās jūras malā, aiz vētru padebešeem slēpti, mums mūžam neredzami. Abi viņi nemitīgā savstarpejā karā, tapēc ka viņu esamība neizlīdzināmā pretišķībā un veenotra noleegšanā. Kad veens rada pasaulē līdzceetibu un mīlestibu, otrs pretim teem laiž naidu. Un tā visā cilvecē un visos laikos cīnas šee divi elementi — labais un ļaunais, deevišķais un demoniskais. Cīnas tee arī ik-

veenā atsevišķā cilvēka dvēselē, nenokļūdami ne pee kādas uzvaras, ne izlīguma. Jo deevs un sātans ir veenlīdz stipri; uz viņu veenadā spēku samēra taisni dibinas šīs pasaules eksistence un pate esamība. Bet paši abi viņi ir nelaimīgi un skumst pēc nākošā, vēl Nebijušā. Ilgas pēc Nebijušā ceeši saista abu veentuļu torņus — tajā viņi abi varetu saprastees, krist veens otram ap kaklu un izlīgt. Bet viņus izšķir un mūžam šķirs bijušais, esošais un izkleegtā, izbrēktā nākotne.

„Pār divu veentuļu torņeem
lido Nebijušais
kā sudraba tvaiks,
kā kūstoša zelta gars,
kā balts zīds, kas viz mēnesnicā,
bez veida un bez svara;
ārpus spēka, materijas,
ārpus zīstemam un telpam,
viņpus dzīvībai un nāvei.“

Tikpat dzejojuma patetiskā formā, kā viņa ideju saturā izmanama Nicšes filozofiskās dzejas dvesma. Ilgas un teeksmes pēc tāļakā, augstakā, nesasneegtā un nesasneedzamā. Viss eegūtais zaudē savu vērtību, ko var aizsneegt, pēc ta nav vērts teektees. Viss idealais, dzīvē novilkts, teek peemērots un sakropļots. Mūžam nemainīgs paleek tikai ilgotais, neaizsneedzamais — Nebijušais.

IX. Poruka dzejoļu izlase jaunatnei.

1) Bērnu un bērnības dzeja. — Mēs jau zinām no eepreekšējā, cik bagata Poruka maigi-romantiskā daba bērnības atmiņām, un cik labprāt viņš šīs atmiņas tēlo savos stāstos. Bet Poruks nav tikai stāstītājs veen, bet arī dzejneeks-liriķis. Var droši sacīt, ka kā liriķis viņš stāv vēl augstāku nekā stāstu rakstneeks. Poruka bērnu un bērnības dzejai līdzās latveešu lirikā var stādīt vēl tikai Aspazijas saulainā stūriša neaizmirstamās dzeesmas. Ar to viņš noet atkal tajā pašā idiliskās sirdsšķīstības un klusas laimes pilnā pasaulē, kur allaž sajūtas kā savās mājās. Viņš sajūsminas un fantazē līdzī bērneem. Bērns leelajai kulturas pasaulei vēl svešs, bet totesu tuvaks dabas spēkam un skaitstumam. Vēro leeliskas dabas parādības, tās viņu šausmina un aizgrābj. Sarunājas ar sīkeem kustoņeem un saprot viņu valodu. Viņam ir pašam sava pasaule ar viņas preekeem un sājpu brīžeem, ar dzidru spulgumu, bet arī ar pelekām skumju ēnam. Visurj un veenmēr viņa mazā sirds skan kā vēja šūpots zvārgulītis — brīžam aušīgi pārgalvigi, brīžam sēriigi. Bērnu fantazijas un jūtu plūsmes Poruks eeskandinajis daudzos neaizmirstamos dzejoļos. Tos varetu sargrupet atsevišķās nodaļās un tad būtu redzams, ka tās aizņem un attēlo

visas bērības laika paauguma un attīstības pakāpes, bērna dzīves spilgtākos atgādinājumus un dziļākos dvēseles pārdzīvojumus. Un ikvienam dzejnieks zinājis at-
 rast sava paša atmiņu krājumos peeskaņotu izjūtas veelu un atskaņot to vaj nu nopeetnā, vaj sēri-liriskā, vaj arī drastiski-zatiriskā izteiksmes veidā. Paši mazākie bērni viņam nav sveši. Viņš eedzīvojas pilnīgi to pasaulē, skatas viņu acīm un dzīvo viņem līdzī. Viņu skata loks apņem vēl tikai pašus tuvākos preekšmetus, bet tapēc arī starp teem nav neveena nedzīva vaj veenaldzīga. Tādu nav arī Poruka dzejā („Lullīņa, una, tita un minka“, „Mazs kaķīts, mazs zaķīts“). Pee skaistākajām pērlem latveešu dzejā skaitamas Poruka dzejas no paaugušu bērnu pasaules („Pavasara zīmfonija“, „Trīs motīvi“ u. c.). Te vēl eevērojamāka tā mākslinieciska veiksmē, ar kādu dzejnieks, eekšēji peeskaņodamees bērna fantāzijas rosmei, atdzīvina visu apkārtejo dabu un viņas dažādās parādības eeveeno bērna dvēseles pārdzīvojumos. Un šo pārdzīvojumu izteiksmei atrod tik veenkāršu, un tomēr dzīvi dzejisku un peekļāvīgu izteiksmi, ka pats veeglākais dvēseles eevīļņojums un jūtu uzmiirdza tajā atplaiksna kā spodrā spogulī. Bez šeem dzidrajiem, jautribas un dzīves preekā pilnājiem dzejoļiem Porukam ir arī nopeetni, bērna domu un sāpju pilni panti, kuros eetveras agrī izbaudamās vājības, mātes mīlestības, dabas vērojumu un dzīves minejumu motīvi („Vājība“, „Mātes dzeesmiņas“, „Lauva padebešos“ u. c.). Te viņa tēlojums gleznās tumšāks, ritumā gausāks un smagāks. Poruks nemeklejas nekādas mākslotas izteiksmes un māksloti nekonstruē savu dze-

joļu formu. Viņam ta izaug pate līdz ar dzejiskas veelas veidojumu izdomā — tapēc viņam nav leeku vārdu un izspiletu, nedabisku gleznu. Veenkāršība un dzija sirsnība viņa dzejoļus padara bērneem tik tuvus un mīļus.

2) Mūža gājums. — Poruka dzeja apņēma visu cilveka mūža gājumu — no bērnības rīta līdz kapam. Viss kas mūža ritumā cilvekam japārdzīvo, ir atbalsojees Poruka dzejoļos. Tomēr pazidami viņa prozas rakstus, varam jau eedomatees, kas tas vadošais domu paveedeens un valdošais jūtu motīvs arī viņa dzejā. Ta ir mīlestība. Poruka tēlotā peeangušo cilveku mīlestība ir tik tīra no zemām kaislibām, visas rupjības un neglītuma, ka šo viņa dzeju jaunatne var lasīt arī bez jebkādas izlases. Jau paši pirmee viņa mīlestības dzejoļi plūst kā silta elpa zeemas deenā uz rokām un sejas. Seeveetes tēlā dzejneeka fantazija atrod eeveidotu visu to skaistumu, visu to sapņu peepildišanos, pēc kuras ilgojas viņa dvēsele. Kā viņos šūpojas dzejneeka mīlestība. Ar veenu vilni viņa ceļas augšup līdz augstajam baltajam logam, ar otru slīkst zemē nakts krēslā, kur miglā mirdz būdiņas uguns. Dzejneeka dvēsele lido starp saules apmirdzeto tēlu baltajā logā un skrandās tīto meitenīti būdā aiz upes. Reizem jūsmu viņi rāmi ligojas un siltas dvēsma plūst pāri. Bet reizem nāk vētras, sakuļ un sagreež visu līdz pat dibenam, debesi un zemi sajauc kopā.

Domajot par dzīvi un cilveku, it sevišķi uz mūža beigām Poruka dvēsele eekļūst traģiskās šaubās un svārstībā starp mums jau no agrākā zinameem pret-

spēkeem un pretišķām teeksmem. Viņš savos dzejoļos tēlo, kā dvēsele izeet pastaigatees un sateek rupjo spēku, kas dzen vērgus sūrā darbā un samin viņu. Šaubu un noleedzoša pesimisma pilna ir Poruka pēdejo gadu dzeja. Ta teecas pavisam projam no zemes, no cilveka un no viņa tumšās dzīves, ari no mīlestības, kuras cēlonis ir pašmīlības velns. Tikai zvaigzņem veen romantīķis vēl var dzeedat, jo viņu mirdzā rādas augsto garu dzīve*).

---

*) Plašaki par Poruka dzeju skat. A. Upiša „Rakstneecibas vēstures“ II. sej, 238.—251. lapp.

X. Atskats.

Šajā isajā apcerejumā nav eespējams raksturot Poruka darbus visā plašumā un pilnībā. Mēs varejām izraudzīties tikai pašus zīmīgākos ikveenā viņa darbu nozarē un paraugam īsumā raksturot tos. Dažas nozāres atstājām pavisam neaiztiktas — peem., drama-tiskos sacerejumus un romantiskās mīlestības alego-rijas. Ne tapēc, ka tajās nebūtu idejiski un māksli-neeciski vērtīgi darbi. Bet tāpec, ka ta patā laku jau-natnes dzīves un mākslas interešu un sapratnes ap-vārksnim. Bet eepazinusēs ar Poruka rakstu izlasi, jaunatne savā laikā bez pūlem sapratīs un kritiski uz-ņems ari pārejo.

Pametot skatu atpakaļ jaatkārto, ka Poruks ne-peeder pee teem rakstneekeem un dzejneekeem, kuri ar savām sabeedriskām idejam teeši eerosa un virza dzīvi. Poruks stāv uz vecā un jaunā laikmeta robe-žam, un viss labākais, ko viņš uzrakstījis, peeder ve-cajai pasaulei. Viņa sirdsšķīstee ļaudis, bālee sapņo-tāji zēni un idealistisku mīlestību sludinātaji jaunekļi ir sveši tagadnes dzīvē, kura dībinas uz spēka un kur nemītīgi skan dažādigo cīņu troksnis. Bet kā garīgas pilnības un augstakas cilvecības atgādinātaji viņi ari mūsu laikos nav bez savas nozīmes. Bet Poruka

darbu vērtība galvenā kārtā viņu estētiskā veidojumā un vispāri mākslas daiļumā. Visu savu cilveka un mākslineeka personību Poruks ir eelicis savos darbos. Tajos nav tukšu, mekletu vārdu, kuros neeeplūstu viņa nemeera un šaubu pilnās mekletaja dvēseles saturs. Poruks ir istakais un pateesakais starp latveešu rakst-neekeem. Viņa darbi beeži veen izleekas kā veenkār-šas, smaržojošas lauku puķes starp modernā roman-tisma izbužinatām spilgtām papira rozem. Viņa vecee hernhuteešu tēli uz viseem laikeem paliks latveešu mākslas galerijas pirmajā veetā.

Saturs.

	Lapp.
I. Eevads	3
II. Poruka zēnu tipi	7
	Lapp.
1) Matisiņš	7
2) Cibiņš	10
3) Sileneeku Jānis	13
— Poruka zēnu tipu psihiskais un sociāli-idejiskais raksturs	15
— Viņu dzejiskā, mākslineeciski-estetiskā vērtība	17
— Poruka zēnu stāstu estetiskais veids	18
III. Bērnības atmiņu tipi un tēlojumi	21
	Lapp.
1) „Lauvas audzeknis“	21
2) „Bērnu zīmfonija“	23
3) „Mūžīgais žīds“	26
4) „Vectēva stāsti“	27
5) „Iz maneem bērības laikeem“	30
6) „Raiba deena“	31
IV. Peeaugušo pasaule no zēna perspektīves	33
	Lapp.
1) „Krusttēvs“	34
2) „Krustmātes kāzas“	36
3) „Krusttēvs Dāvis“	38
— 4) „Baltā puķe“	40
— Atmiņu tipu raksturojumi, kompozīcija un stils	42

V. Sirdsšķīsti ļaudis 44

	Lapp.
1) „Sirdsšķīsti ļaudis“	44
2) „Kukažiņa“	47
3) „Baltas drānas“	48
— Tipu etiskā un estētiskā vērtība	50

VI. Lauku dzīve 52

	Lapp.
1) „Pār drupam un gruvešiem“	52
2) „Ubagi gada tirgū“	54
3) „Dzīves mīklas“	55
4) „Dzimtas plaisa“	57
— Poruka personīgā daba šo tēlojumu gaismā	59

VII. Dzejiskas alegorijas un pasakas 61

	Lapp.
1) „Zelta adata“	62
2) „Faķirs“	65

VIII. Gaŗaki dzejojumi 67

	Lapp.
1) „Zilizana sirdsdedze“	67
2) „Daugava“	71
3) „Nebijuŗais un divi veentuŗi“	72

IX. Poruka dzejoļu izlase jaunatnei 76

	Lapp.
1) Bēŗnu un bēŗnibas dzeja	76
3) Mūŗa gājums	78

X. Atskats 80

Jāņa Poruka kopoti raksti.

Rediģejis Līgotņu Jēkabs
(dzejas Pludona redakcijā).

3 sējumi, 6 grāmatas.

Pirmais sējums . . . . . 254 lapp.

Vēstules un dramatiski sacerejumi.
Biogrāfisks apcerejums par dzejneeku ar ģimētnem u. c. fotogrāfijām.

Otrais sējums . . . . . 272 lapp.

D Z E J A S.

Trešais sējums — I. puse . . . . . 480 lapp.

Stāsti un tēlojumi ar autora ģimētni
studenta gados.

Trešais sējums — II. puse . . . . . 312 lapp.

Stāsti un tēlojumi.

Trešais sējums — III. puse . . . . . 382 lapp.

Stāsti un tēlojumi. Romans „Rīga.“

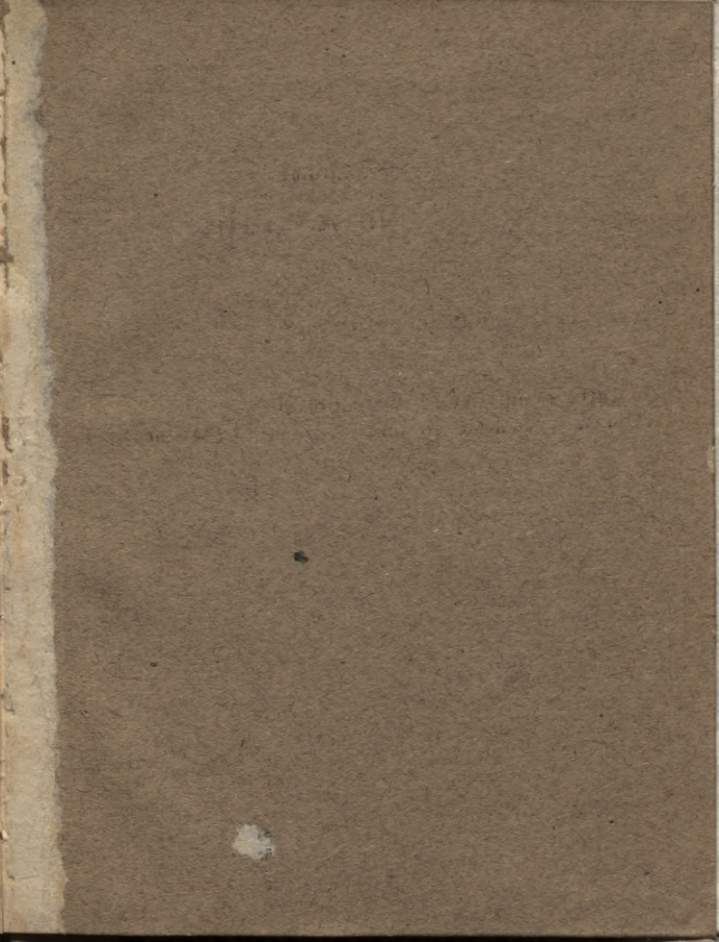
Ceturtais sējums . . . . . 191 lapp.

Papildinājums: Dzejas un vēstules.
Filozofiski raksti, apcerejumi par rakstniecību un mākslu, kritikas, ceļojumu apraksti, biogrāfiski gabaliņi.

Poruka kopoti raksti izdoti leelā formatā uz sevišķi laba papīra ar daudzām rakstneeka un viņa peederigo ģimētnem un citām fotogrāfijām.

Izdevejs: A. Golts

Rīgā, Suvorova eelā № 5.

Izdeveju Sabeedribas
D. Zeltiņš un A. Golts

apgādatas grāmatas:

No Nakts līdz Rītam. Latvju tautas drama dzīvē
un dzejā par 13 gadeem (1906.—1919.).
No Pludona.

Gar alzu malu. Apsesdēla dzejoļi.

Veesturs. Zemgales virsaitis. Tragedija 5 cēleenos
(6 tēlojumos). No J. Akuratera.

Latvešu jaunakās Rakstniecības vēsture, 1905.—1920.
No Andr. Upiša. I. un II. sējums.

Zelts. Romāns no Andr. Upiša.

Jāņa Poruka rakstu izlase jaunatnei. Nr. 1—35.

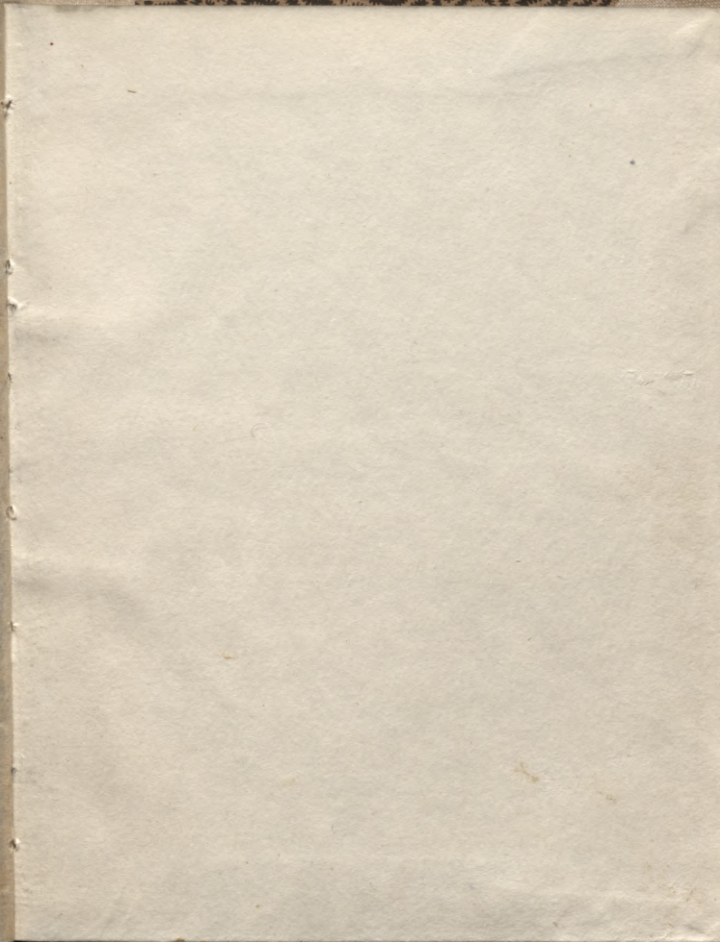
Mell. Drama 4 cēleenos (8 tēlojumos) no Ed. Vulfa.

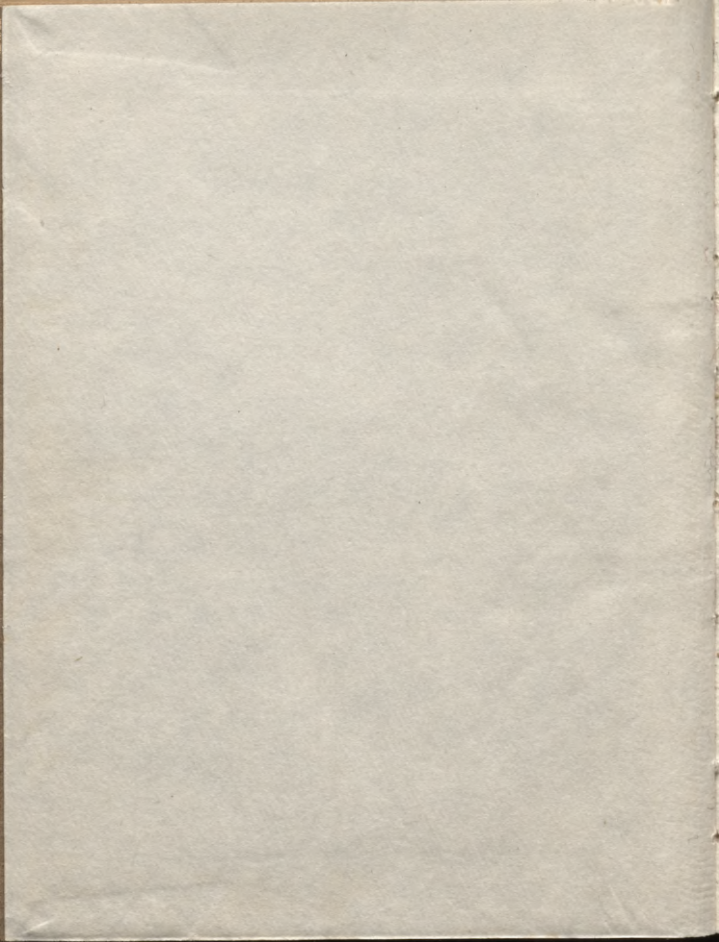
Veenpadsmītā stundā. Drama 5 cēleenos no
A. Deglava.

Žults. Pavila Gruzņas stāsti.

Eeneslga truškoplba. No P. Preediša. Ar 12 zi-
mejumeem tekstā.

29/11 22

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309099164